

LAPSEN ITSESÄÄTELYN JA TOIMINNANOHJAUKSEN TUKEMINEN SIIRTYMÄ- JA ODOTUSTILANTEISSA

Leikkimateriaali siirtymä- ja odotushetkiin varhaiskasvatuksessa

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomi (AMK)
Sosiaalipedagoginen varhais- ja
nuorisokasvatus
Kevät 2020
Jutta Vaara
Katriina Varjonen

Tiivistelmä

Tekijä(t) Vaara, Jutta Varjonen, Katriina	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 44 + 26	Valmistumisaika Kevät 2020
Työn nimi Lapsen itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen tukeminen siirtymä- ja odotustilanteissa Leikkimateriaali siirtymä- ja odotushetkiin varhaiskasvatuksessa		
Tutkinto Sosionomi (AMK), sosiaalipedagoginen varhais- ja nuorisokasvatuksen polku		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyö toteutettiin toimeksiantajien Kilonpuiston Lastentalon ja päiväkotit Oulunkylän yksiköille. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli koota lapsen itsesäätelyä ja toiminnanohjausta tukeva leikkimateriaali odotus- ja siirtymätilanteisiin. Opinnäytetyön tarkoituksena oli auttaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä lasten itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen tukemisessa siirtymä- ja odotustilanteissa, sekä helpottaa rakennetun leikkimateriaalin avulla suunnittelutyötä kiireisessä arjessa ja yhtenäistää ryhmien toimintamalleja.</p> <p>Opinnäytetyössä käsiteltiin lapsen itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen pedagogiikkaan perustuvaa teoriaa, leikkipedagogiikan tärkeyttä varhaiskasvatuksessa ja lapsen kehityksessä ja kasvussa sekä pedagogiikan merkitystä siirtymä- ja odotustilanteissa. Leikkimateriaalin sisältö ja toteutus pohjautuivat teoretietoon sekä henkilöstölle toteutettuun haastatteluun. Haastattelu toteutettiin yksilöhaastatteluina sähköpostilla lähetetyn haastattelulomakkeen avulla. Haastattelun aineistoa käsiteltiin teemoittelun kautta. Leikkimateriaali koostettiin leikkikorteista, lorukorteista ja neljästä sanapussileikistä.</p> <p>Opinnäytetyön arvioinnissa kerättiin toimeksiantajilta sekä varhaiskasvatuksen henkilökunnalta palautetta leikkimateriaalista. Palaute kerättiin palautelomakkeen kautta, jossa kartoitettiin heidän mielipiteitään leikkimateriaalin rakenteesta, sisällöstä, käytävyydestä ja visuaalisuudesta. Henkilökunnalta saatu palaute oli positiivista ja leikkimateriaalia arvioitiin monipuoliseksi, selkeäksi ja arkea helpottavaksi materiaaliksi.</p> <p>Opinnäytetyön lopuksi pohdittiin työn eettisyyttä, luotettavuutta ja hyödynnettävyyttä. Leikkimateriaali sopii jaettavaksi muihin varhaiskasvatuksen yksiköihin ja sitä voi jatkokehittää sekä kasvattaa laajemmaksi kokonaisuudeksi.</p>		
Asiasanat itsesäätely, toiminnanohjaus, leikki, pedagogiikka		

Abstract

Author(s)	Type of publication	Published
Vaara, Jutta	Bachelor's thesis	Spring 2020
Varjonen, Katriina	Number of pages	
	44 + 26	
Title of publication		
<p>Supporting child's self-regulation and self-mangement in transition and waiting situations</p> <p>Play material for transitions and waiting moments in early childhood education</p>		
Name of Degree		
Bachelor of Social Services, Social pedagogy for early childhood and youth education path		
Abstract		
<p>The thesis was commissioned by two early childhood education centers, Kilonpuiston Lastentalo and Oulunkylä Daycare Center. The aim of the functional thesis was to compile play material that supports the child's self-regulation and self-management in transition and waiting situations. The purpose of the thesis was to help early childhood education employees on supporting children's self-regulation and self-management in transition and waiting situations. The purpose of the thesis was also to facilitate employees' work in planning with the help of the compiled play material and to unify the models of operating in the groups.</p> <p>The thesis theory was based on the pedagogy of child self-regulation and self-management, the importance of play pedagogy in early childhood education and the child's development and growth, and the theory based also on the importance of pedagogy in transition and waiting situations. The play material was planned and created based on the theory and the employee interviews. Interviews were carried out as individual interviews with the help of an interview form sent by email. The results of the interviews were analyzed and classified based on themes. The final play material included several play cards and two pouches with different types of words, tales, and jingles.</p> <p>Feedback of play material was collected from the employees and principals. Information and opinions about the structure, content, usability and visuality were collected with a feedback form. The feedback was positive, and the play material was evaluated as versatile, clear and able to facilitate everyday life in daycare.</p> <p>At the end of the thesis is a cogitation about ethics, reliability and the effectiveness of the work. Play material can be distributed to other units in childhood daycare and can be easily further developed and grown.</p>		
Keywords		
self-regulation, self-management, play, pedagogy		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT.....	2
2.1	Toimintaympäristöt	2
2.2	Tarkoitus ja tavoitteet.....	3
3	VARHAISLAPSUUDEN ITSESÄÄTELYN KEHITTYMINEN.....	4
3.1	Lapsen itsesäätelytaitojen tukeminen	4
3.2	Toiminnanohjaus siirtymätilanteissa	5
4	PEDAGOGIIKAN MERKITYS ODOTUS- JA SIIRTYMÄTILANTEISSA.....	8
4.1	Pedagoginen toiminta	8
4.2	Lapsen osallisuus	11
4.3	Oppimiskäsitys	12
4.4	Oppimisympäristöt.....	14
5	LEIKIN MERKITYS LAPSEN KEHITYKSEEN, HYVINVOINTIIN JA OPPIMISEEN ..	15
5.1	Leikin pedagogiikkaa	15
5.2	Leikin merkitys ja edellytykset.....	17
5.3	Leikki lapsen kehityksen tukena.....	18
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	21
6.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	21
6.2	Opinnäytetyön prosessi	21
6.3	Teoriatiedon hankinta	23
6.4	Teemahaastattelu	24
6.5	Haastatteluaineiston keruu	25
6.6	Haastattelun tulokset	26
7	LEIKKIMATERIAALI	29
7.1	Leikkimateriaalin sisältö	29
7.2	Leikkimateriaalin toteutus	32
7.3	Leikkimateriaalin arviointi.....	33
8	YHTEENVETO	37
8.1	Luotettavuus ja eettisyys.....	37
8.2	Pohdinta ja hyödynnettävyys	38
	LÄHTEET	41
	LIITTEET	45

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatukseen kuuluvat päivittäiset siirtymätilanteet, jotka voivat olla osalle lapsista hyvinkin haasteellisia. Siirtymätilanteet ovat pedagogisia opetustilanteita, joita voidaan hyödyntää myös erilaisten leikkien tai toimintojen avulla. Usein siirtymätilanteissa tulee odotushetkiä, jolloin lapsille tulee tarjota tekemistä. Ilman suunniteltua toimintaa odotushetket aiheuttavat lapsissa usein levotonta käyttäytymistä (Ahonen 2015,106). Ahonen (2017, 189) peilaa hyvin lapsen kokeman kuormituksen siirtymähetkillä aikuisten kokemaan kuormittavuuteen ja turhautumiseen jonottamalla esimerkiksi ruuhkaisessa kaupassa kassalle. Lapsen tunteiden säätelytaidot ovat vasta kehitysvaiheessa, jonka vuoksi hyvä suunnittelu ja kuormituksen vähentäminen siirtymähetkillä on tärkeää.

Odotus- ja siirtymätilanteet koetaan varhaiskasvatuksessa usein levottomina, strukturoimattomina ja sekä lapsille hankalina. Ahonen (2017, 188) kertoo, miten varhaiskasvattajat nimeävät juuri siirtymätilanteet ongelmallisimmaksi osaksi arkea. Ongelman ytimessä ovat odottamisen vaikeus sekä lasten epätietoisuus siitä, mitä pitäisi tehdä. Toimeksiantajilla oli näkemys siirtymähetkien ongelmallisuudesta, johon tarvittiin ratkaisuja. Toiminnallinen opinnäytetyömme käsittelee siirtymä- ja odotteluhetkien sujuvuutta ja haasteita varhaiskasvatuksessa sekä leikin tärkeyttä lapsen itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen tukemisessa. Opinnäytetyössämme käsittelemme pedagogiikan merkitystä sekä sen tärkeyttä niin lasten kuin henkilökunnan kannalta odotus- ja siirtymätilanteissa. Perehdymme myös lapsen osallisuuden merkitykseen myös haastavissa kasvatustilanteissa sekä itsesäätelytaitojen kehittymiseen ja niiden tukemiseen pedagogisessa toiminnassa. Opinnäytetyössämme otamme huomioon lapsen kehityksen eri osa-alueet, kuten vuorovaikutuksen-, matemaattisen-, motorisen- sekä kielellisen kehityksen.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Toimintaympäristöt

Opinnäytetyömme toimeksiantajina toimivat Espoon ja Helsingin varhaiskasvatusyksiköt. Toimintaympäristöinä toimivat Espoon Kilonpuiston Lastentalo sekä Helsingin kaupungin päiväkoti Oulunkylä.

Kilonpuiston Lastentalo

Espoon varhaiskasvatusyksikkönä toimii Kilonpuiston lastentalo, jossa on kolme 0-3-vuotiaiden ryhmää, kaksi 3-5-vuotiaiden ryhmää, esiopetusryhmä sekä avoin päiväkoti. Talossa työskentelee varhaiskasvatuksen johtajan, -opettajien, ja -hoitajien lisäksi laaja-alainen varhaiskasvatuksen erityisopettaja sekä kieli- ja kulttuuriopettaja. Hoitopaikkoja on yhteensä 109, joista opinnäytetyön kohderyhmän lapsia 39. Jokaisessa ryhmässä on paljon lapsia, joilla suomi on toisena kielenä. Suomen kielen tukeminen on isona osana arkea. (Espoo 2020a.) Yksikkö sijaitsee rauhallisella alueella, ison metsäalueen lähetyvillä. Kilonpuiston Lastentalon arvoina toimii arvostavuus, joukkuehenkisyys, myönteisyys, kuuntelevuus ja huomioonottavuus.

Päiväkoti Oulunkylä

Helsingin varhaiskasvatusyksikkö sijaitsee Oulunkylässä, jossa toimii kaksi 1-3-vuotiaiden ryhmää sekä kaksi 3-5-vuotiaiden ryhmää. Talossa toimii viisi varhaiskasvatuksen opettajaa sekä neljä varhaiskasvatuksen hoitajaa. Yhteistyössä toimivat myös kiertävä erityisopettaja sekä kiertävä kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden opettaja. Hoitopaikkoja on 56, joista kohderyhmän lapsia on 37. (Helsinki 2020a.) Päiväkoti sijaitsee puistomaisessa kaupunginosassa, jota ympäröivät suuret metsät ja ulkoilu- ja liikunta-alueet. Päiväkoti Oulunkylän toimintaa ohjaavat arvot ovat: lapsuuden itseisarvo ja lapsen oikeudet, ihmisenä kasvaminen ja terveellinen ja kestävä elämäntapa sekä yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus sekä perheiden monimuotoisuus.

2.2 Tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyömme tarkoitus on auttaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä lasten itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen tukemiseen siirtymä- ja odotustilanteissa. Siirtymä- ja odotustilanteet ovat usein lapsen toiminnanohjauksen ja itsesäätelyn kannalta haastavia, jolloin pedagogisesti suunniteltu ja toteutettu menetelmä tukee lapsen kasvua ja kehitystä. Käsittelemme opinnäytetyössä, miten ennalta suunniteltu ja ohjattu toiminta auttaa leikki-ikäistä lasta toimimaan siirtymä- ja odotustilanteissa vahvistamalla itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen taitoja. Käsittelemme opinnäytetyössä myös, millaisia välineitä ja keinoja siirtymä- ja odotustilanteissa käytetään niiden sujuvuuden turvaamiseksi.

Opinnäytetyömme tavoitteena on koota lapsen itsesäätelystä ja toiminnanohjauksesta tukeva leikkimateriaali siirtymä- ja odotustilanteisiin. Leikkimateriaali sisältää tilanteisiin suunniteltuja ja pedagogisesti tarkoituksenmukaisia kehittäviä leikkejä ja toimintaa. Leikkien ja toiminnan tulee olla lyhytkestoista, osallistavaa ja sekä ryhmässä toteutettavaa. Tärkeää on myös, että materiaalia ja leikki-ideoita voi osittain muunnella ja jatkojalostaa erilaisten ryhmien ja varhaiskasvatusyksiköiden käyttöön. Materiaalin tavoitteena on helpottaa suunnittelutyötä kiireisessä arjessa, yhtenäistää toimintamalleja sekä vastata toimeksiantajien yksiköiden toiveisiin.

3 VARHAISLAPSUUDEN ITSESÄÄTELYN KEHITTYMINEN

3.1 Lapsen itsesäätelytaitojen tukeminen

Varhaiskasvatuksen perustana on tukea lapsen kasvua ja kehitystä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 19). Tämän takana toimii ammattitaitoinen henkilökunta, jolla on tietoa ja taitoa koskien lapsen kehitysvaiheita. Lapsen kehitysvaiheissa yksi tärkeä vaihe on itsesäätelytaitojen kehittyminen, jonka vuoksi kasvattajilla tulee olla tietoa, miten lapsen itsesäätelyn taidot kehittyvät. Itsesäätelytaidoilla tarkoitetaan taitoa malttaa mielensä ja osata pysähtyä tilanteissa, jotka ajavat lapsen ylikierroksille. Pettymykset, mielihapat, jännitykset, pelästymiset ja turhautumiset ovat sellaisia tilanteita, joissa lapsi tarvitsee tukea itsesäätelyssä. Tämän vuoksi lapsen itsesäätelyä edesauttaa säännöt, yhteiset rajat ja velvollisuudet. (Sainio, Pajulahti & Sajaniemi 2020, 95). Veijalaisen (2020) mukaan itsesäätelyn taidot hallitseva lapsi kykenee löytämään positiivisia tunnetiloja, kuten iloa ja uteliaisuutta tilannekohtaisista vastoinkäymisistä huolimatta. Itsesäätely rakentuu eri osa-alueista, jotka kokonaisuudessaan tukevat toisiaan. Veijalainen (2020) korostaa, että lapsen kognitiivisten taitojen vahvistaminen vaikuttaa myös lapsen emotionaalisen säätelyn kehittymiseen. Lapsen oppiessa tunnistamaan ja säätelemään tunteitaan, hän kykenee sitoutumaan paremmin tarkkaavaisuutta ja keskittymistä vaativiin toimintoihin.

Itsesäätelyn taidot vaikuttavat lapsen tulevaisuuteen ja elämänhallintaan. Aikuisen rooli lapsen itsesäätelytaitojen kehittymisessä on vahva, koska lapsi viettää paljon aikaa arjesta varhaiskasvatuksessa. Lapsen itsesäätelyn taidot ja niiden vaikeudet ryhmässä toimimisessa näkyvät eri tavoin kuin vaikeudet akateemisissa taidoissa. Lapsen heikot itsesäätelyn taidot näkyvät lapsen tavassa toimia ryhmässä, joka näkyy häiritsemisenä, levottomuutena, kiusaamisena sekä aikuisen vaikeutena hallita ryhmää. (Sainio ym. 2020, 27, 95.) Veijalainen (2020) nostaa esiin, miten lapsen itsesäätely ei pelkästään tarkoita vain oman itsensä säätelyä. Lapsen oppiessa säätelemään omia tunteitaan, hän myös tiedostamattaan kannattelee muita ryhmän jäseniä. Tämä näkyy taitoina vuorovaikutustilanteissa, sääntöjen noudattamisessa, vuoron odottamisessa sekä oppimistilanteissa.

Itsesäätelyn harjoittelemista tapahtuu luonnostaan varhaiskasvatuksen arjessa, mutta aikuinen voi myös tietoisesti opettaa itsesäätelytaitojen vahvistamista lapselle olemalla läsnä, näyttämällä esimerkkiä sekä sensitiivisellä ohjauksella auttaa lasta kiinnittämään huomiota itseensä ja ympäristöön (Sainio ym. 2020, 59). Sainio ym. (2020, 96) toteavat, että parhaiten itsesäätelytaitoja voidaan vahvistaa toimintatuokioiden ulkopuolella, kuten siirtymähetkillä. Siirtymätilanteet ovat lapselle haastavia itsesäätelytaitojen kannalta, jonka vuoksi itsesäätelyä on parhaita opetella näillä hetkillä. Aikuinen ohjaa lasten itsesäätelyä

kannustavassa ympäristössä, mutta osaa ajoissa pysäyttää lapsen rauhoittumaan paikoilleen hetkeksi, jos tilanne lähtee liian kiihtyneeksi. Lapsen rauhoittaminen tapahtuu hetken hengittelyllä sekä havainnoimalla ja sanoittamalla, mitä juuri sillä hetkellä toiminnassa, ympäristössä, lapsen mielessä ja tunteissa tapahtuu. Lapsi saa parhaimman hyödyn rauhoittumisesta, kun lapsen tarkkaavaisuus osataan kohdistaa yhteen asiaan kerrallaan. Pysähtyminen ja rauhoittuminen opettavat lasta toimimaan tietoisesti sekä ohjaamaan itseään eri tilanteissa joutumatta tunnekaappauksen pyörteeseen. (Sainio ym. 2020, 59-61.)

Itsesäätelyntaitoja voidaan harjoittaa leikkien ja pelien avulla, joissa lapsi joutuu kontrolloimaan omaa toimintaansa. Myös lukeminen lapselle kehittää lapsen keskittymistä ja rauhoittumista. Lukeminen vaikuttaa lapsen kielen kehitykseen, jota pidetään itsesäätelyn yhtenä merkittävänä edistäjänä. Tämän vuoksi puhutaan tunteiden sanoittamisen tärkeydestä sanoilla ja eleillä. Leikkien ja pelien kautta kehittyvät käyttäytymisen ja tunteiden säätely, valintojen teko taidot, yhteistyötaidot sekä toiminnanohjauksen taidot. Leikeissä lapsi kohtaa erilaisia tilanteita, joissa hänen itsesäätelytaitonsa harjaantuvat hänen kohdattessaan pettymyksiä ja turhautumista. Lapsi joutuu toimimaan näissä tilanteissa taitojensa ylärajoilla. Ohjattuihin toimintatuokioihin voidaan suunnitella itsesäätelyä vahvistavia toimintatapoja, kuten vuoron odottamista ja toisten kuuntelemista. (Veijalainen 2020; Sainio ym. 2020, 96-99.) Pyhältö & Vitikka (2013, 114) sekä Veijalainen (2020) puhuvat myös lapsen itsesäätelyn vahvistuvan sellaisissa tilanteissa, joissa lapsi joutuu sitä käyttämään. Jos lapsi ei saa tarpeeksi itsesäätelytaitoja altistavia kokemuksia, erilaiset tilanteet synnyttävät helposti turhautumisen tunteita. Lapselle haastavat tilanteet tuovat tietämättömyyden tunteen ja hän ajattelee tilanteen olevan hänelle liian vaikea. Näissä haasteellisissa tilanteissa tulee aikuisen tiivistää, ennakoida ja selittää tehtävä asia tavalla, jolla lapsi kykenee sen ymmärtämään ja opettelemaan. Lapselle ei saa antaa liiallista päätösvaltaa, joka johtaisi lapsen toimimaan mielihyvän ja tunneperäisten valintojen pohjalta. Aikuisen on tärkeää osata ohjata lasta esteiden yli.

3.2 Toiminnanohjaus siirtymätilanteissa

Sainion, Pajulahden & Sajaniemen (2020, 30) mukaan toiminnanohjauksella tarkoitetaan tunteiden hallintaan käytettäviä keinoja. Toiminnanohjausta käytetään itsesäätelyn välineenä, jonka avulla pyritään hallitsemaan impulsiivisuutta, ylläpitämään tarkkaavaisuutta sekä toimimaan muistin avulla. Toiminnanohjaus säätelee sekä lapsen sisäistä tasapainoa että ulkoista käyttäytymistä tilanteeseen sopivaksi. Tuovisen, Määtän ja Aron (2012) mukaan toiminnanohjaus näkyy lapsen taitoina toimia ohjeiden ja sääntöjen mukaan sekä kykyinä muuttaa ja suunnitella toimintaansa. Toiminnanohjauksen käsite voi kohdistua myös kykyyn ylläpitämään tarkkaavaisuutta tai taitoon tehdä monia asioita yhtäaikaisesti.

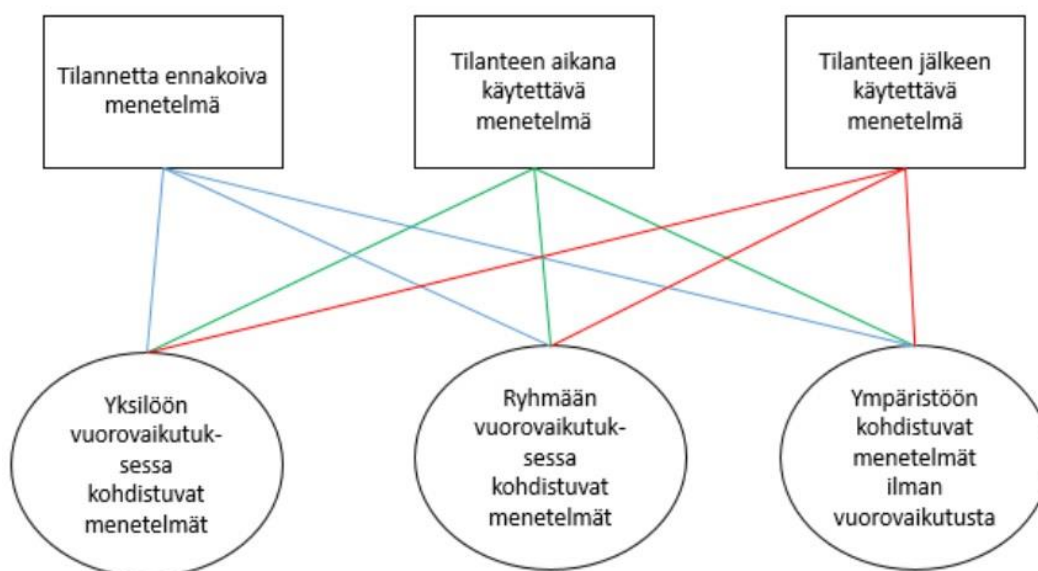
Toiminnanohjauksen vaikeudet yhdistyvät myös lapsen kielen kehityksen taitoihin, kun toiminnan ja ajattelun säätely perustuu sanalliseen ohjaukseen. Suunnittelun, aloitteellisuuden ja toteutuksen osataidot voivat näkyä haasteellisina lapsilla, joilla kielen ymmärtäminen ja tuottaminen on vaikeaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 41-42) mukaan lapsen kielellisen ymmärtämisen taitoja tuetaan mallintamisen avulla käyttämällä kuvia, esineitä ja tukiviittomia. Lapsen kielellistä muistia tuetaan myös erilaisin sanaleikein, kuten lorujen ja laululeikkien avulla.

Lapsen aivojen kehityksen tahti vaikuttaa lapsen toiminnanohjauksen taitojen kehittymiseen. Lapsen toiminnanohjauksen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa, mutta toiminnanohjauksen kehittyminen voi jatkua jopa varhaiseen aikuisikään saakka. Toiminnanohjauksen ja itsesäätelyn yhteisvaikutukset vaikuttavat esimerkiksi siirtymätilanteiden sujuvuuteen, kun lapsi kykenee joustavaan ja pitkäjänteiseen toimintaan. Lapselle toiminnanohjauksen taidot auttavat oppimisessa, mielen hallinnassa ja odottamisen malttamisessa. Toiminnanohjauksen avulla lapsi opettelee ylläpitämään suunnittelemaansa ja aloittamaansa toimintaa. Toiminnanohjauksen ja itsesäätelyn pettäessä lapsen itsekontrollo pettää ja tunnemyrsky ottaa vallan. Erilaiset ärsykkeet ja kuormituksen sietokyky vaikuttavat lapsen keskittymiseen, mutta kehittyneillä toiminnanohjauksen ja itsesäätelyn taidoilla lapsi kykenee pitämään yllä tekemäänsä asiaa ärsykeistä huolimatta. (Sainio ym. 2020, 27-32; Tuovinen ym. 2012.) Toiminnanohjausta vaikeuttaa myös lapsen vireystilan vaihtelu. Liikunta sekä pieni näpertely edesauttavat keskittymiskyvyn ylläpitämiseen, jonka takia esimerkiksi aktiivisyys, stressipallo tai pienet liikuntahetket toimintatuokioilla auttavat lasta keskittymisessä. Tärkeintä on hyvä kommunikaatio, motivaatio ja kannustaminen. Hankalia tilanteita tulee käydä sanallisesti, selkeästi ja välittömästi lapsen kanssa läpi, mutta muistaen positiivisen kannustamisen voima. Onnistumisen kokemukset jäävät voimakkaammin lapsen muistiin, joka puolestaan vaikuttaa lapsen eteenpäin kehittymiseen ja kasvuun. (Lapsen neuropsykologinen tutkimus 2020, 9-10.)

Toiminnanohjausta tapahtuu varhaiskasvatuksen arjessa koko ajan: siirtymätilanteissa, ruokailussa, pukemisessa, ohjatuissa toiminnoissa sekä leikeissä. Piiritilanteissa vuoron odottaminen ja puheenvuoron pyytäminen ovat hetkiä, jolloin lapsi harjoittelee hallitsemaan reaktioita ja itsehillintää. Aikuinen tukee lapsen tunneohjauksen taitojen opettelua, jossa aikuisen tulisi osata tiedostaa lapsen kehityksen kulun ja vaiheet sekä tukea näitä oikeilla menetelmillä. Varhaiskasvatuksikäisellä lapsella aivojen kehitys on vielä heikkoa, joka vaikuttaa lapsen toiminnanohjauksen ja itsesäätelyn taitoihin. Lapsi käy läpi paljon erilaisia tunteita, koska hänen sietokykynsä raja ja syiden tiedostaminen on vielä heikkoa. (Sainio ym. 2020, 32-34.) Sainio ym. (2020, 32) mukaan aikuisen vastuulla on osata huomata ajoissa lapsen tunnetilojen vaihtelut ja merkit. Aikuisen tulisi reagoida heti, kun

lapsen toiminnanohjaus alkaa pettämään. Lapsen toiminnanohjauksen haasteet näkyvät esimerkiksi leikistä toiseen siirtymisessä. Lapsi vastustelee ensimmäisen leikin siivoamista ja kokee mielipahaa tilanteesta. Lapsella ilmenee negatiivisia tunteita, jolloin pienetkin ärsykkeet aiheuttavat huomattavan suuren reaktion. Sainio ym. (2020, 32-34) painottaa, että lapselle tulee kertoa, että häntä saa harmittaa ja se ei haittaa, mutta voidaan siivota lelut yhdessä harmituksen voimalla. Aikuisen tulee sanoittaa lapselle harmituksen syitä ja auttaa niiden ylipääsemisissä. Lapsi oppii tätä kautta tunnetilojen sietämistä, joka puolestaan vahvistaa toiminnanohjausta.

Leppäsen (2017, 28-30) mukaan toiminnanohjausta siirtymätilanteissa voidaan jakaa erilaisiin menetelmiin, jota havainnollistetaan kuviossa 1. Siirtymätilannetta ennakoivat menetelmät auttavat lasta hahmottamaan, mitä ollaan menossa tekemään. Näin lapselle ei synny hätäntynnyttä olotilaa, kun hän kokee hallitsevansa tilannetta ja sen mukaisia tapahtumia. Ennakoivien menetelmien tulee olla riittävän ohjaavia, jossa hahmotetaan lapselle tuleva tilanne antaen hänelle toimintasuunnitelman. Ympäristöön liittyvät menetelmät koskevat esimerkiksi pienryhmäsiirtymisiä. Pienempi määrä lapsia yhtäaikaaisesti samassa tilassa helpottavat siirtymätilanteita. Siirtymätilanteen aikana aikuisen on tärkeää pitää lapselle annettu tehtävälista mahdollisimman pienenä ja jäsennelltyinä. Lapsi ei kykene hahmottamaan kokonaisuuksia, vaan lapselle tulee mallittamalla ja sanoittamalla ohjata lasta tehtävässään. Siirtymätilanteen jälkeen lapselle annetaan välittömästi palautetta, painottuen myönteiseen palautteeseen. Palautteen periaate syntyy palautteen välittömyydestä, johdonmukaisuudesta, säännöllisyydestä ja konkreettisuudesta.

Kuvio 1. Toiminnanohjauksen menetelmät siirtymätilanteissa. (Leppänen 2017, 28.)

4 PEDAGOGIIKAN MERKITYS ODOTUS- JA SIIRTYMÄTILANTEISSA

4.1 Pedagoginen toiminta

Pedagogisen toiminnan voidaan kuvata olevan toimintaa, joka koskee lasta, lapsen kehitystä ja oppimista (Ahonen 2015, 61). Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 22) pedagogiikan määritellään olevan erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Pedagoginen toiminta perustuu lapsilähtöiseen toimintaan, jossa korostetaan lapsen kuulluksi tulemistä ja arvostamista hänenä omana itsenään (Ahonen 2015, 62). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018, 33) ohjaavat suunnittelemaan pedagogista toimintaa hyvin vahvasti pohjautuen lapsilähtöisyyteen ja lapsen kuuntelemiseen. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden tulee osata kuunnella ja havainnoida lapsia sekä poimia sitä kautta ideoita toiminnan suunniteluun.

Varhaiskasvatuksen opettajalla on vastuu ryhmän pedagogisesta toiminnasta ja sen laadun toteutumisesta. Laadukkuuden perusta lähtee varhaiskasvattajan ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta. Jotta toiminnan laadukkuus ylettyisi myös ympäristön toimivuuteen, varhaiskasvattajan tulee keskittyä ilmapiiriin ja lasten väliseen vuorovaikutuksen tukemiseen. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan tulee olla tietoinen, mitä lapsen elämässä tapahtuu päiväkodin ulkopuolella. Lapsen tukeminen ja laadukkaan pedagogisen toiminnan suunnittelu lähtee siitä, kun varhaiskasvattaja osaa minimoida siirtymätilanteiden ja odotushetkien keston. (Ahonen 2015, 62.) Ahonen (2017, 188-189) kirjoittaa siirtymätilanteisiin liittyvän paljon haasteellisia tilanteita niin kasvatuksellisesta näkökulmasta kuin lastenkin perspektiivistä. Erityisen hankalia ne ovat tukea tarvitseville lapsille, etenkin sosiaalisemotionaalista tukea tarvitseville lapsille. Hyvin pedagogisesti suunniteltu, ennakoitu ja strukturoitu siirtymätilanne vähentää lasten epätietoisuutta siitä, mitä heiltä tilanteessa odotetaan ja parantaa heidän kykyään odottaa omaa vuoroaan.

Ahonen (2015, 106) kertoo, miten varhaiskasvatuksen henkilökunta kokevat odottamisen ja siirtymätilanteiden linkittyvän usein yhteen päiväkodin arjessa. He kokivat pyrkineensä vähentämään odottamista ja siirtymätilanteita esimerkiksi porrastamalla tilanteita, jotka koettiin jopa kuormittavimmiksi osiksi päivää. Näissä tilanteissa esiintyi paljon aggressiivista, uhmakasta ja levotonta käyttäytymistä, joka johtui liiallisesta odottamisesta ja vapaudesta. Nämä provosoivat siirtymätilanteissa esimerkiksi levotonta ja uhmakasta käyttäytymistä. Kun lapsia on paikalla enemmän ja yhdessä odotellaan siten, ettei toiminta ole aikuisjohdoista, voi vapaus olla joillekin lapsille liikaa. Näissä tilanteissa kasvattajan tulee muistaa

lapsen kehitystaso ja itsesäätelyn taidot. Turha odottelu ja tekemättömyys aiheuttaa lapselle fyysistä levottomuutta, jonka takia aikuisen tulisi ennalta miettiä, miten tilanteet saadaan ennalta joustaviksi. Fyysinen levottomuus herää myös silloin, jos päivärytmissä esiintyy liikaa istumista vaativaa toimintaa. (Helenius & Lummelahhti 2018, 146.) Ostroskyn, Jungin & Hemmeterin (2002) mukaan lapsen vaikeus toimia siirtymätilanteissa voi liittyä lapsen kokemaan siirtymien epämiellyttävyyteen. Tämä syntyy pitkistä odottelutilanteista tai lapsen ajatuksesta siinä, ettei hänellä ole tarpeeksi aikaa tehdä siirtymää edeltävää tai sen jälkeistä toimintaa. Tämä näkyy lapsessa turhautumisena, levottomuutena tai suuttumuksena.

Ahosen (2017, 104) mukaan päivän tekemisen, toiminnan ja rutiinien jäsentyminen lapsen näkökulmasta selkeäksi kokonaisuudeksi helpottaa huomattavasti lapsen oman toiminnan ohjausta suhteessa päivän mukanaan tuomiin mahdollisuuksiin ja odotusarvoihin. Siirtymä- ja odotustilanteita leimaavat usein kiire ja nopeasti muuttuvat tilanteet. Ne lisäävät lapsien turhautumista ja haasteellista käyttämistä, vähentävät lasten osallisuutta ja etäännyttävät aikuisia aidosta kohtaamisesta lasten kanssa. Sainion, Pajulahden ja Sajaniemen (2020, 18) mukaan lapsen itsesäätelyn taidot ovat vasta kehittymässä, jonka vuoksi aikuisen ymmärrys ja ohjaus on tärkeää. Siirtymätilanteissa lapsi opettelee impulssikontrollia ja toiminnanohjauksen taitoja. Näissä tilanteissa lapselta vaaditaan ohjeiden ja sääntöjen muistaminen sekä taitoa toimia odotusten mukaisesti. Lapsen itsesäätely taitojen tärkeys huomataan erityisesti silloin, kun lapsen keskittyminen herpaantuu. Herpaantumisen tapahtuu itsesäätelyn ylärajoilla, kun lapsi ei kykene enää ymmärtämään asioita, jotka sisältävät sietokyvyn ylittäviä ärsykejä. Sainio ym. (2020, 22) kertoo tämän tuovan mukanaan tunnetilojen vaihteluita, joka johtaa lapsen rauhattomuuteen ja toimimaan tilanteessa odotusten vastaisesti.

Leppäsen (2017, 74) siirtymätilanteiden sujuvuutta edistävät asiat -kuviossa (kuvio 2) havainnollistetaan, miten siirtymätilanteet varhaiskasvatuksen arjessa rakentuvat kaikkia palvelevaksi. Pedagogiset arvot, kuten leikin jatkuvuus, nopeuden ja kiireettömyyden tasapaino, oma-aloitteisuus ja toiminnanohjauksen taitojen harjoittelu ovat varhaiskasvatuksessa eniten esiin nousevia asioita. Siirtymätilanteiden haastavuus on löytää tasapaino nopeudessa ja kiireettömyydessä. Liiallinen nopeus ei tuo täyttä sujuvuutta tilanteiden suorittamiseen, mutta täysin kiireetön toiminta isossa ryhmässä siirtymien aikana vie paljon aikaa arjesta. Kannustus lasten omatoimisuuteen on tärkeää. Aikuisen rooli on tässä tärkeää olla se huolehtija ja lapselle turvaa tuoja, vaikka lasta ohjataan toimimaan tilanteissa itse sekä opettelemaan tekemään omia päätöksiä. (Leppänen 2017, 74-76.)

Siirtymätilanteiden priorisointi, suunnittelu, yhteistyö ja joustavuus ovat aikuisten toiminnan kannalta tärkeitä taitoja. Aikuisen rauhaton toiminta välittää lapselle hektisyyden tunteen, joka osaltaan tarttuu myös lapseen. Tämä puolestaan vaikuttaa lapsen toiminnanohjauksen särkymiseen. Säännöt ja tavat siirtymätilanteissa tuovat lapselle tietämyksen, missä järjestyksessä hänen tulee toimia. Joka päivä toistuvat samat rutiinit ja järjestykset siirtymätilanteissa ovat tärkeitä lapsen toiminnanohjauksen kannalta, mutta myös siirtymähetkien sujuvuuden kannalta. (Leppänen 2017, 77-79.)

Aikuisen ja lapsen fyysinen sijainti siirtymätilanteissa tarkoittaa sekä aikuisen että lapsen tietoutta siitä, missä hänen pitää olla kaikissa siirtymätilanteiden vaiheissa. Jos lapsi ei tiedä tai kykene hahmottamaan hänen paikkaansa siirtymätilanteissa, käytös muuttuu levottomaksi, äänekkääksi ja paikasta toiseen vaelteluksi. Aikuisten oma tietous tehtävien jaosta aikuisten kesken edesauttaa siirtymätilanteiden sujuvuutta. Jokaisen aikuisen tulee olla tietoinen siitä, missä hänen paikkansa on siirtymätilanteissa. Tämä on hyvä suunnitella etukäteen ennen siirtymätilanteiden alkua. Myös lasten keskinäinen vuorovaikutustoimiminen nousee esiin siirtymätilanteissa. Lapset kykenevät auttamaan ja ohjaamaan toisiaan sanallisesti yhtenäisen tekemisen aikana. Tämä voi näkyä pienen leikin tai esimerkiksi kilpailun kautta. (Leppänen 2017, 79-82.)

Kuvio 2. Siirtymätilanteen sujuvuutta edistävät asiat. (Leppänen 2017, 74.)

4.2 Lapsen osallisuus

Leikkimaailman yhtenä tärkeänä tavoitteena on tehdä oppimisesta lapsille omakohtaista sekä mielekästä (Karlsson & Karimäki 2012, 108). Tässä nousee esiin keskeisinä käsitteinä lapsen osallisuus ja toimijuus, jossa lapsi tulee nähä oman elämänsä ja arjen tekijänä, ei aikuisen kautta kehittyvänä kohteena. Aikuiselta on löydyttävä luottamusta lasten ideoita kohtaan, jotta voidaan lähteä vahvistamaan lapsen osallisuutta tukevaa pedagogista toimintaa. Monesti aikuiset saattavat ideoida ja ajatella etukäteen tiettyjä asioita, joihin lapsen mielenkiinto voisi kiinnittyä toiminnoissa. Kuitenkin lasten mielenkiinnon kohteet voivat olla hyvinkin eri asioissa. Lapset näkevät asioita eri näkökulmista kuin aikuinen heidän omien havaintojensa ja toiminnan avulla. Tärkeää onkin, että aikuinen toimisi lapsen ja ympäristön kohtaamisen välittäjänä, jolloin mahdollistetaan lapsen toiminta ja oppiminen. (Pyhälto & Vitikka 2013, 42.)

Malisen (2019, 96) mukaan osallisuus on mahdollisuutta olla osana jotakin yhteisöä. Osallisuutta määritellään aktiivisen tekemisen ja läsnäolon avulla vaikuttamista tehtävään toimintaan. Osallisuuteen perustuva pedagogiikka ohjaa tukemaan lapsen itsetunnon kehittymistä, jonka kautta edistetään oppimista ja vastuullisuuden kantamista (Kangas, Vlasov, Fonsén & Heikka 2018, 36). Osallisuuden kokemusten avulla lapsi saa varmuutta omaan toimijuutensa sekä vahvistaa hänen kokemustaan, että hänen mielipiteellensä on merkitystä. Osallisuuden keskipisteenä on tasa-arvoisuuden periaatteet sekä erilaisuuden tunnistaminen ja hyväksyminen (Kangas ym. 2018, 36). Lasten osallisuuden tulisi näkyä kaikilla toiminnan osa-alueilla, mutta tutkimusten mukaan usein perustoiminnoissa tämä ei toteudu toivotusti. Tärkeää onkin, että jokainen tunnistaisi ja osaisi käsittää osallisuuden käsitteenä oikein, jotta lapsen osallisuus tulisi esille jokaisessa arkitoiminnassa. Lasta ei tule kuitenkaan koskaan pakottaa mukaan toimintaan, mutta hänelle tulee tarjota mahdollisuus liittyä mukaan, kun hän on siihen valmis. Lasten tulee myös olla tietoisia, millaisia vaikutuksia heidän ideoillaan konkreettisesti on. Ei riitä, että kasvattaja ajattelee toteuttavansa lasten osallisuutta kyselemällä lasten ideoita, mutta jättää todellisuudessa osallisuuden toteutuksen heikolle tasolle. (Kangas ym. 2018, 36-37.)

Lapsen kohtaamisen periaate nousee vahvasti esiin osallisuuteen perustuvassa suunnittelussa. Suunnittelussa tulee huomioida lasten kehitykselliset tarpeet sekä heidän omat näkemyksensä. Keskeistä on kasvatuksellisten tavoitteiden ja lasten kiinnostuksenkohteiden tasapaino sekä näiden yhdistyminen pedagogiikan suunnittelussa. Osallisuus on lapsen tarpeiden huomioimista toiminnan suunnittelun taustalla. Parhaimmillaan osallisuus näkyy lapsen ja aikuisen yhteisenä suunnitteluna lapsen äänen ja ideoiden ollessa hyvin esillä. (Kangas ym. 2018, 37.)

Kankaan ym. (2018, 190) mukaan osallisuus varhaiskasvatuksessa toteutuu parhaiten, kun aikuinen osaa pysähtyä lasta kuuntelemaan. Heidän teettämän tutkimuksen pääkaupunkiseudun päiväkotien henkilökunnille mukaan selvisi yhteneväisiä ajatuksia lapsen osallisuuden toteutumisesta. Jotta aikuinen olisi kykeneväinen pysähtymään lapsen luokse, hänellä tulee olla taitoja hallita omia tunteita, osata viestiä lapselle läsnäolosta sekä poistaa mahdollinen kiire tilanteesta. Tutkimuksesta ilmeni myös vastaajien tuoma tärkeys lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutussuhde, johon vaikuttaa aikuisen taito havainnoida tilanteita. Aikuisen tulisi osata tulkita oikein lapsen elekieltä sekä ymmärtää sanatonta viestintää. Myös syrjäänvetäytyvät lapset tulisi tulla oikein kuulluksi. Miksi lapsi kiukuttelee tai on surullinen, mikä on käytökselle syynä, kun lapselta ei löydy tilanteeseen omia sanoja? Aikuisen sanoittamisen ja tukemisen taito näissä tilanteissa on erityisen tärkeää. (Kangas ym. 2018, 190-191.) Myös Helenius ja Lummelahti (2018, 37) puhuvat vuorovaikutuksen olevan isoin vaikuttava tekijä lapsen osallisuudessa. Lapsen tarve vuorovaikutukselle alkaa jo ennen kuin hän osaa puhua, jolloin hän kommunikoi eleillä, ilmeillä ja äänneillä. Leikissä lapsen vuorovaikutuksellisuus ja osallisuuden taidot näkyvät myös sillä, jos lapsi kutsuu itse aikuisen tai muut lapset mukaan leikkiin.

On olemassa myös monia asioita, jotka voivat estää lapsen osallisuuden toteutumisen. Kankaan ym. (2018, 192-193) tekemän tutkimuksen tuloksista selvisi, kuinka kiire sijoittuu kärkeen estetekijänä. Kiire muodostuu aikatauluista, stressistä, väsymyksestä ja melusta suhteessa lapsi- ja henkilöstömäärään ryhmässä. Melun koettiin olevan yksi tekijä, joka nostattaa stressin ja väsymyksen tunteita. Kangas ym. (2018, 193) kirjasi kuvion uloimalle kehälle sellaisia esteitä, joihin aikuinen pystyisi muuttamalla suunnitelmia ja asenteita parantamaan lapsen kuulluksi tulemistä. Tähän kuuluivat aikuisen vireystila, rutiinit, liian tiukat suunnitelmat ja aikataulu, havainnointitaitojen puute, läsnäolon puute sekä jakamattomuus pienryhmiin. Näiden tuloksien perusteella voi nähdä, kuinka paljon aikuisen oikeanlaisella asennoitumisena ja osaamisella saadaan lapsen osallisuus toteutumaan varhaiskasvatuksessa.

4.3 Oppimiskäsitys

Jokainen lapsi on oma yksilönsä, joka kehittyy omalla vauhdillaan. Voimme ajatella ympäröivän maailman vaikuttavan jokaisen kehitykseen eri tavalla. Myös on erilaisia käsityksiä siitä, millaisia ovat lapsen oppimisen ja kehityksen haasteet, missä tilanteissa niitä voidaan tunnistaa tai mistä ne johtuvat. (Koivula ym. 2017, 145.) Heleniuksen ja Lummelahden (2018, 81-82) mukaan varhaisikä on lapsen oppimisen kehittymisen kannalta tärkeintä aikaa. Ennen kouluikää lapsi kasvattaa onnistumisen ja ilon kokemuksia, joiden kautta hänen itsevarmuutensa ja käsitys omasta itsestään oppijana kehittyy. Lapsi

havainnoi ja ottaa mallia muiden tekemisistä, jota kautta hän oppii ja oivaltaa uusia asioita. Oppiminen ei tapahdu pelkästään suunnitelmallisissa toiminnoissa vaan sitä tapahtuu myös spontaanisti.

Lapsilähtöisyys on tällä hetkellä keskeinen lähtökohta varhaiskasvatuksen pedagogiikassa (Viitala 2014, 127). Lähtökohtana lapsilähtöisessä pedagogiikassa on lapsen kiinnostuksen kohteet, aktiivisuus ja aloitteellisuus. Lapsilähtöisen pedagogiikan ideana on osata suunnitella toimintaa, jossa näkyvät lasten ideat, ajatukset ja kokemukset. Malisen (2019, 100) mukaan lapsilähtöisyys ja lapsen osallisuuden toteuttaminen ei kuitenkaan tarkoita varhaiskasvattajan vetäytymistä taka-alalle. Lapsen osallisuutta tukevia toimintatapoja toteutetaan parhaiten, kun aikuinen osaa hahmottaa, missä vaiheessa lapsen on mahdollista omaksua uusia asioita jokaisessa kehitysvaiheessa. Mahdollisuus uuden oppimiseen tulee tarjota silloin, kun lapsi on asiasta kiinnostunut. (Malinen 2019, 100.)

Viitalan (2014, 127) mukaan vuorovaikutussuhteet ja -taidot vaikuttavat suuresti lapsen oppimiseen, jopa enemmän kuin lapsen ikä- ja kehitystason vaikutus. Hyvän lapsilähtöisen pedagogiikan toteutumiseen tarvitaan aikuiselta taitoa muodostaa toimiva ja luotettava vuorovaikutussuhde lasten kanssa, joka toimii keskeisenä lapsen oppimisprosessissa, sekä lapsen kokemuksessa ja osallisuudessa vertaisryhmässä toimijuudestaan. Aikuisten tulee osata hahmottaa lapsen kiinnostuksen kohteet sekä saada lapsi kiinnostumaan oppimisesta. Varhaiskasvatuksen toimintatavoista leikki on yksi parhaimmista tavoista edistää lapsen oppimista. Leikinomainen toiminta mahdollistaa aikuiselta huomata lapsen kiinnostuksen kohteet, aktiivisuuden ja aloitteellisuuden, kun lapsi kokee toiminnan innostavaksi. (Viitala 2014, 127-128.)

Hyvin strukturoitu päiväkotiarki edesauttaa lapsen oppimista ja kehitystä. Tilajärjestelyt, suunnitellut siirtymätilanteet, toistuvat samat pienryhmät ja rutiinit auttavat löytämään pysyvyyttä, vaikka haasteena voi olla löytää jokaisen lapsen kannalta sopiva ratkaisu. Lapsen oppiminen perustuu jo aiemman opitun asian sekä uuden tiedon yhdistämiseen. Tärkeää on myös osata huomioida, ettei harjoiteltavia asioita tule kerralla liikaa. Toistot ja asioiden kertaaminen vahvistavat oppimista. (Koivula ym. 2017, 156-157.) Järvilehdon (2014, 203-205) mukaan lapsen oppimisen tulisi olla lapsilähtöistä. Voidaan sanoa, että aikuinen ei voi etukäteen päättää, mitä lapsen tulisi oppia. Aikuisen tehtävä on seurata lapsen oppimista, edistymistä sekä tukea ja ohjata lasta siinä, mistä hän on eniten kiinnostunut. Aikuinen voi tarjota lapselle hyviä tukimateriaaleja ja opastusta. Lapsen kasvuun kuuluu monta erilaista tutkimusvaihetta, joten lapsen mielenkiinnon kohteet voivat muuttua useasti.

4.4 Oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa pedagogista toimintaa pyritään hajauttamaan ryhmätilan ulkopuolelle yhä enemmän nykypäivänä. Heleniuksen ja Lummelahden (2018, 132) sekä varhaiskasvatussuunnitelman (2018, 31) mukaan oppimisympäristöä määritellään paikkana, jossa käytännöt ja yhteisöt tukevat lapsen oppimista, itsetuntoa, sosiaalisia taitoja, kehitystä ja laaja-alaista osaamista. Toimiva ja hyvin rakennettu oppimisympäristö vahvistaa lapsen osallisuutta, jossa lapsen ideat, leikit ja tehdyt työt tulevat esiin. Oppimisympäristön tulee tarjota monipuolisesti vaihtoehtoja tekemiseen, liikkumiseen ja leikkeihin (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 31).

Laadukas pedagoginen toiminta edistää lasten laaja-alaista osaamista. Sen kehittymiseen vaikuttavat varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri, oppisympäristöt ja niiden käyttö, sekä lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen tukeminen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 24). Varhaiskasvatuksen toimintaympäristö rakentuu ja muuttuu jatkuvasti ryhmän tarpeiden mukaisesti. Koivulan, Siippaisen & Eerola-Pennasen (2017, 283) mukaan pedagogisen toimintaympäristön rakentumiseen vaikuttavat niin ryhmän aikuiset kuin lapsetkin. Ympäristö rakentuu niin tiedostetusti rakennetuista ja järjestellyistä asioista, mutta ympäristö muokkautuu myös tiedostamattomista tarpeista. Tavoitteena on saada toimiva ja palveleva toimintaympäristö, jossa kaikilla on hyvä toimia.

Toimivassa oppimisympäristössä on hyvä karsia pois ylimääräiset häiriötekijät sekä käyttää erilaisia apukeinoja lasten keskittymiskyvyn parantamiseksi. Rauhallinen ympäristö, ylimääräisten virikkeiden poistaminen, pienryhmissä toiminen ja kuvakorttien käyttäminen hahmottamisen avuksi auttavat lasten keskittymisessä. Hyvin suunniteltu ja ennalta valmisteltu tila materiaalien kanssa pitää toiminnan sujuvana. Tärkeintä on osata huomata, että lapsi oppii parhaiten, kun hänelle on tarjottu monipuolinen ja innostava ympäristö. (Koivula ym. 2017, 155-156.) Sainio, Pajulahti & Sajaniemi (2020, 35) muistuttavat, että myös liian pelkistetty ja rauhallinen ympäristö eivät tue lapsen toiminnanohjauksen ja itsesäätelyn vahvistumista. Lapselle on tärkeää toimia erilaisissa ympäristöissä, joista hän saa tarpeeksi ärsykeitä. Leikkiympäristöjä tulisi rakentaa lasten muuttuvien tarpeiden mukaisesti. Kangas & Fonsén (2018, 78-80) tuovat esiin myös lapsen mielikuvituksen, leikin kuviteltujen tilojen sekä esineiden korvaamisen tärkeyden leikkiympäristössä. Lapsen mielikuvitusta tai esimerkiksi käytyjä retkiä ja paikkoja voidaan käyttää hyväksi leikin rakentamisessa ilman runsasta leikkivälineistöä.

5 LEIKIN MERKITYS LAPSEN KEHITYKSEEN, HYVINVOINTIIN JA OPPIMISEEN

5.1 Leikin pedagogiikkaa

Leikkipedagogiikan teoreettisena perustana on kulttuurishistoriallisen psykologian käsitys ihmisen kehityksestä ja lapsen kehitysvaiheista. Kulttuurishistoriallisen leikkiteorian mukaan sosiaalinen vuorovaikutus on oppimisen kannalta keskeistä, koska lapsi on jo pienestä pitäen sosiaalinen olento. Vygotskij, kulttuurishistoriallisen leikkiteorian kehittäjä, pitää ajatuksen, tahdon ja tunteen kehittymisen tärkeimpänä edellytyksenä ja tekijänä leikkiä. Leikissä luodaan merkityksiä, kun lapsen sisäinen ja ulkoinen todellisuus kohtaavat. Suhtautuminen lasten leikkeihin eri kulttuureissa voidaan jakaa kolmeen erilaiseen ajattelutapaan. Ensimmäisenä tapana on välinpitämätön suhtautuminen, jossa lasten leikkejä ei arvosteta ja lapsia pyritään ohjaamaan aikuisten toimintoihin. Toisena esiintyy leikin hyväksyvä ajatus, mutta leikkiä ei kuitenkaan tueta. Kolmantena tapana esiintyy kulttuuri, joka tukee ja kannustaa leikkiä aktiivisesti, sekä pitää sitä oppimisen ja kehityksen kannalta vaikuttavana tekijänä. Kulttuurien vertailu osoittaa varhaisen oppimisen erot ja leikin merkitys korostuu varhaisen oppimisen muotona ja kehitystekijänä, kun leikki kytetään mielikuvituksen, luovuuden, aloitteellisuuden ja yhteistyövalmiuksien kehittämiseen. (Bredikyte & Hakkarainen 2013, 4-5.)

Leikkipedagogiikka tähtää lasten kulttuuriseen kehityksen tuottamiseen kunkin kulttuurin omien kriteerien pohjalta. Olennaista on uudistaminen ja kunkin sukupolven oma tulkinta kulttuurista ja sen kehityksestä. Kulttuurin kehitys on yhteistoiminnallinen ja luova prosessi, joka leikkipedagogiikassa merkitsee yksilön leikkitaitojen kehittämisen rinnalla paneutumista yhteistoiminnallisuuteen leikissä. Varhaislapsuuden kehittävin ympäristö ja muoto on leikki, jossa kehittyvät välttämättömät luovuuden edellytykset kuten mielikuvitus, symbolien luominen ja tarinallinen pätevyys. Leikkipedagogiikassa keskeinen menetelmä on aikuisten ja lasten yhteisten leikkimaailmoiden luominen. Muun toiminnan tulisi tukea leikin keskeistä roolia varhaiskasvatuksessa ja selittävä aikuisjohtoinen opetus eli orientaatioperusteet tulisi korvata leikin eri muodoilla. Varhaiskokemukset, kuten leikki ja sosiaaliset suhteet, jättävät jäljen keskushermostoon ja sillä on tutkitusti todettu olevan merkitystä aivotoimintaan ja aivojen rakenteeseen sekä perinnöllisyyden dominoiva merkitys lapsen kehitykseen on muuttunut tutkimuksien myötä. (Bredikyte & Hakkarainen 2013, 140-141.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 40) mukaan oppimisen alueita ovat kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin

ympäristössäni sekä kasvan, liikun ja kehityn. Nämä alueet ovat pedagogisen suunnittelun ja toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Asioiden ja ilmiöiden laaja-alainen tarkastelu mahdollistaa hyvän ja monipuolisen pedagogisen toiminnan varhaiskasvatuksessa. Lasten mielenkiinnonkohteet rakentavat varhaiskasvatuksen toiminnan pohjan, jolloin aihepiirit voivat nousta esiin lasten leikeistä, saduista, retkistä tai vuorovaikutustilanteista. Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019, 25) mainitaan leikki kantavana teemana varhaiskasvatuksessa. Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019, 25) leikkipedagogiikka kuviossa (kuviokuva 2) havainnollistetaan leikin keskeisiä elementtejä varhaiskasvatuksessa. Leikkiin kannustavassa varhaiskasvatustoiminnassa osataan huomioida leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle, jota perustellaan leikin olevan lapsen keskeinen ilmaisukanava hänen tunteilleen ja hyvinvoinnilleen.

Kuvio 3. Leikkipedagogiikan keskeiset elementit varhaiskasvatuksessa. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 25.)

Leikkiin kannustava ja leikin merkityksen tiedostava toimintakulttuuri ja työyhteisö on tietoinen leikin merkityksestä lapsen hyvinvoinnin edistäjänä, oppimisen mahdollistajana, sosiaalisten suhteiden tukijana ja itseilmaisun harjoittajana (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30). Vehkalahden & Urhon (2013, 47) mukaan leikit kasvavat pienestäkin idean siemenestä. Jotta voidaan lähteä kasvattamaan leikkiä isommaksi kokonaisuudeksi, siihen tarvitaan uusia paikkoja, tietoa, rakennusmateriaalia, uusia tarinoita tai pieniäkin uusia tarvikkeita. Virikkeiden tarjoaminen ja erilaisten ympäristöjen hyödyntäminen kasvattavat lapsen kuvittelukykyä ilman, että tarjotaan lapselle suoraan valmiita leikkikaavoja tai -rajoitteita. Kankaan & Fonsénin (2018, 7) mukaan lapselle yksi tärkeimmistä asioista leikissä on päästä vuorovaikutukseen muiden lasten kanssa sekä kokea pystyvänsä vaikuttamaan leikkiin. Aikuisen silmään lasten leikit voivat välillä näyttää riehumiselta tai ilman selkeää punaista lankaa olevalta leikiltä. Kyseessä voi kuitenkin olla lasten halu olla

yhdessä kavereiden kanssa sekä ryhmään pääsemisessä, eikä pääasiassa leikin rakentaminen. Sajaniemen & Mäkelän (2015, 40) mukaan peuhaamisleikit opettavat lasta säätelämään itseään ja toimintaansa muiden lasten seurassa. Peuhaamisleikeissä lapsi ottaa kontaktia toisen kanssa oppien ylläpitämään sosiaalisia suhteita sekä oppimalla säätelämään tunteitaan. Peuhaamisleikit voivat olla hyvin opettavaisia lapsille tiettyyn rajaan saakka. Aikuisen tehtävänä on osata tunnistaa hyvänoloinen leikki sekä osata ajoittaa oikein leikin lopetus. Peuhaamisleikit, kuten kaverin kutitus, takaa-ajoleikit, painimiset ja pienet kiusoitteleet on osattava lopettaa silloin, kun se on sopivan kiihkeää ja on aika rauhoitua ennen kuin leikki yltyy riidaksi.

5.2 Leikin merkitys ja edellytykset

Lapsille leikki on heidän oma maailmansa (Koivula, Siippainen & Eerola 2017, 153). Varhaiskasvatuksessa puhutaan paljon vapaan leikin merkityksestä ja sen tarjoamisesta lapsille. Usein voidaan ajatella, että lapset ja työntekijät vain leikkivät päivän aikana, mutta ei osata hahmottaa sitä, mitä kaikkea leikki opettaa lapsille. Leikki on kuitenkin lapsen johtavaa toimintaa varhaisiässä, joka tarkoituksena on vahvistaa lapsen oppimista ja kehittymistä. (Koivula ym. 2017, 153.) Vehkalahten & Urhon (2013, 83) mukaan on kuitenkin tärkeää antaa tarpeeksi aikaa lasten vapaaseen leikkiin. Päiväkotiarki on lapselle suurimman osan ajasta ohjattua toimintaa, jolloin vapaalle toiminnalle ei jää tarpeeksi aikaa. Vapaa leikki kehittää lapsen henkistä kehitystä opettamalla sosiaalisia, empatian, neuvottelun ja ymmärtämisen taitoja sekä kasvattamalla mielikuvituksen ja luovuuden maailmaa. Leikin mahdollisuus kasvattaa myös lapsen pitkäjänteisyyttä ja keskittymisen taitoja. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää antaa tilaa vapaanleikin mahdollisuudelle, koska kaikilla lapsilla ei vapaa-ajalla ole tarpeeksi aikaa ja mahdollisesti kavereita pitkäjänteisen leikin harjoitteluun. (Vehkalahti ym. 2013, 9-12.)

Leikin asema varhaiskasvatustyksikköjen toimintakulttuureissa rakentuu vahvasti aikuisten asenteista ja arvostuksesta leikkiä kohtaan (Turunen 2016, 143). Aikuisen tehtävänä on antaa lapselle vihjeitä, tilaa, aikaa ja rauhaa hänen ajatustensa ja leikin toteuttamiseen. Aikuinen voi olla tukijana leikin aloituksessa, ryhmähengen kehittymisessä sekä turvallisen ilmapiirin ylläpitäjänä, mutta aikuinen voi myös heittäytyä mukaan lasten leikin vietäväksi. Aikuisen heittäytyessä lasten leikkeihin mukaan hän voi kokea olevansa tasavertainen lasten kanssa heidän tehdessään aloitteita ja vieden leikkiä eteenpäin. Tässä aikuinen pääsee myös eritavoin vuorovaikutukseen lasten kanssa. Tämä kasvattaa lapsen luottamusta aikuista kohtaan sekä osoittaa lapselle leikin olevan tärkeää ja arvostettavaa. (Vehkalahti & Urho 2013, 102-104.) Aikuisen vastuulla on myös auttaa ja opettaa lapsia toimimaan kaikkien kanssa sekä näkemään jokaisen lapsen hyviä puolia ja taitoja.

Luomalla hyvä ja turvallinen ryhmäilmapiiri, lasten on helpompi ystävyyttä toistensa kanssa. Tämä myös helpottaa yksittäisten ja arempien lasten leikkeihin mukaan menemistä. Aikuinen tukee lasta opettelemaan noudattamaan sääntöjä ja neuvotteluntaitoja. Mutta on myös tärkeää antaa lapsille omaa tilaa opetella neuvotteluntaitoja sekä selvittämään itse riidat ja ongelmat. Lasten keskinäinen asioiden sopiminen ja neuvottelu leikin säännöistä kehittävät moraalintajua ja empatiakykyä. (Vehkalahti & Urho 2013, 84-92.). Myös itsesäätelyn taidot sekä taidot toimia muiden kanssa kehittyvät leikeissä tapahtuvien riitojen ja vastoinkäymisien kautta. Näissä tilanteissa lapsi opettelee tulkitsemaan omia tunteitaan sekä sosiaalista kestävyyttään. (Sajaniemi, Suhonen, Nislin & Mäkelä 2015, 141.) Onkin hyvä muistaa, että heikosti itseään säätelevää lasta kannattaa rohkaista ja ohjata muiden lasten leikkeihin mukaan. Yksin leikkivä lapsi ei saa tarpeeksi altistusta sosiaalisten taitojen ja stressin säätelyn harjoitteluun. Ryhmäleikeissä syntyy lasten välillä helposti konfliktitilanteita, joissa harjaantuu lapsen itsesäätelyn taidot. Aikuisen tehtävä näissä tilanteissa on ohjata lasta oman toiminnan mallin ja keinojen kautta ratkaisemaan tilanteita. (Sajaniemi ym. 2015, 127, 135.)

5.3 Leikki lapsen kehityksen tukena

Leikin avulla lapsen persoonallisuus lähtee rakentumaan, jossa kehittyy myös lapsen toiminnallinen ajattelu sekä sisimmän ilmaisu (Helenius & Lummelahti 2018, 59-60). Jokaisella lapsella on oma yksilöllinen tapa leikkiä ja heidän leikkien sisältö on erilaista. Lapselle on tärkeää saada yhteys hänelle tärkeisiin ihmisiin sekä tulla kuulluksi hänelle tärkeiden asioiden äärellä. Varhaiskasvatuksen ryhmät ovat kooltaan suuria, jonka vuoksi lapsi luo jatkuvasti omaa paikkaansa ryhmässä tekemällä omia toimintaratkaisuja tilanteissa, joissa on monia erilaisia toimintavaihtoehtoja. Näissä tilanteissa lapsi voi nähdä oman toimintansa vaikutuksen itseensä ja muihin, joka on tärkeää lapsen kehityksen kannalta. Lapsen oppiessa tarkastelemaan tilannetta ja sitä kautta oppimalla muuttamaan toimintatapaansa, voi tilanne saada uudenlaisen muodon. (Reunamo 2007, 38.) Myös Helenius ja Lummelahti (2018, 59) ajattelevat, että varhaislapsuudessa kehitetään lapsen ominaisuuksia, jotka auttavat selviämään erilaisista vaatimuksista tulevaisuudessa. Yksi näistä ominaisuuksista on mielikuvitus, joka rakentuu varhaislapsuudessa leikin kautta. Lähtökohdiana on lapsen motivaatio leikkiin. Motivaatio rakentuu sosiaalisista suhteista ja tilanteista, joissa lapsi haluaa olla osallisena. Lapsen leikkimisen halu kasvaa, kun hänellä on mahdollisuus olla mukana houkuttelevassa toiminnassa hyvässä ja luotettavassa ympäristössä.

Kuvitteluleikeissä käytettävä mielikuvitus harjoittaa lapsen suunnitelmallisuutta sekä itesäätelyn taitoja, jonka takia voidaan sanoa leikin olevan lapsen tietoista ponnistelua toimia suunnitelmallisesti (Helenius & Lummelahti 2018, 61; Sainio ym. 2020, 103). Tämän taidon omaksuminen on lapselle leikeissä helpointa, koska sen perustana on lapsen omat motiivit. Lapsen kuvitteluleikki on oman toiminnan harjoittelua, joka toteutuu, kun lapsi saa itse säädellä oman toimintansa vaikeustasoa itselleen sopivaksi. Lapsen leikin perusta rakentuu hänen omasta mielikuvituksestaan ja ajatuksesta, eli lapsi suunnittelee hänen oman leikkinsä kulkusuunnan. Selkeän mielikuvan rakentaminen leikkiin helpottaa lapsen keskittymistä leikkiin, josta syntyy pitkäkestoista leikkimistä. Tämän takia on tärkeää, että aikuinen osaa tukea lapsen ideoita ja niiden toteuttamista. (Helenius & Lummelahti 2018, 62.)

Jokainen lapsi on erilainen luonteeltaan ja temperamentiltaan. Osa lapsista voi tarvita aikuisen tukea ja rohkaisua muiden lasten kanssa leikkiin lähtemiseen. Jokainen lapsi tarvitsee positiivisia kokemuksia, joiden kautta hän oppii leikkimään muiden lasten kanssa. Aikuisen tuki ja ohjaus on hyvinkin tärkeää lapsen opettellessa sosiaalisia taitoja leikkitilanteissa. Lapselle hyvien ystävyysuhteiden muodostuminen toimii hänelle parhaana sosiaalisena palkintona. Myös erilaisten toimintojen kautta lapselle voidaan opettaa ja kerätä kokemuksia siitä, että myös muiden lasten kuin pelkästään parhaimman kaverin kanssa on hauska olla. Aikuisen onkin tärkeää osata ohjata ja tarjota lapselle vaihtoehtoja, joiden kautta lapsi pääsee harjaannuttamaan sosiaalisia taitojaan. (Keltikangas-Järvinen 2010, 44-47.)

Vehkalahden & Urhon (2013, 83) mukaan on tärkeää antaa tarpeeksi aikaa lasten vapaaseen leikkiin. Päiväkotiarki on lapselle suurimman osan ajasta ohjattua toimintaa, jolloin vapaalle toiminnalle ei jää tarpeeksi aikaa. Vapaan leikin kautta lapsen sosiaaliset, luovuuden, empatian ja itsetuntemuksen taidot kehittyvät tehokkaammin kuin jatkuvassa ohjatussa toiminnassa. Aikuinen voi kuitenkin olla tukijana leikin aloituksessa, ryhmähengen kehittämisessä sekä turvallisen ilmapiirin ylläpitäjänä. Pursin (2019, 97) mukaan aikuinen voi nähdä lapsen leikin kolmena eri vaiheena, kun hän on osallisena lasten leikin kannattelussa. Nämä kolme eri vaihetta selkiyttävät leikin havainnoimista, leikin aloittamista ja lasten leikkiin osallistumista aikuisen näkökulmasta. Ensimmäisenä vaiheena nähdään leikkiviesti, jossa voidaan leikkiviestien välityksellä kutsua muita lapsia mukaan leikkiin. Leikkiviestejä havainnoimalla aikuinen voi löytää hyviä hetkiä, jolloin on sopiva hetki liittyä mukaan leikkiin. Toisena esiintyy leikkiihteyden hetki, jotka ovat merkkejä yhteisen ymmärryksen löytämisestä. Aikuisen on tärkeää ylläpitää ja kannatella lasten yhteistä ymmärrystä leikistä sekä saman aikaisesti viedä leikkiä eteenpäin. Tästä syntyy leikin kolmas vaihe eli pitkäkestoinen leikki. Pursi (2019, 97) painottaa, että aikuisen on tärkeää

ymmärtää leikkiin liittyvät ammatilliset vastuut ja velvoitteet vuorovaikutuksen tasolla. Aikuisen vastuulla on, että näitä kolmea vaihetta esiintyy päivittäin sekä lasten keskinäisessä että lasten ja aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa. Leikkiviestien puuttuminen tai lyhytkestoiset ja katkeilevat leikit viestivät siitä, missä aikuisen tukea ja leikin kannattelua eniten tarvitaan.

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

6.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tarkoituksena on lopullisena tuotoksena tuottaa jokin konkreettinen tuote (Vilka & Airaksinen 2003, 51). Toiminnallisessa opinnäytetyössä tavoitellaan useimmiten käytännön toiminnan ohjeistamista tai toiminnan järjestämistä. Tärkeää on, että siinä yhdistyvät käytännön toteutus ja sen raportointi tutkimusviestinnän keinoin. (Vilka ym. 2003, 9.) Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät kirjallinen raportointi sekä käytännön toteutus. Kirjallisen sekä konkreettisen tuotoksen täytyy pohjautua ammatilliseen teoriaan. (Vilka ym. 2003, 51.)

Opinnäytetyömme on toiminnallinen kehittämistyö, jonka tarkoituksena on kehittää ja auttaa varhaiskasvatuksessa pedagogista toimintaa siirtymä- ja odotushetkillä. Tavoitteenamme oli tuottaa konkreettinen materiaali varhaiskasvatukseen, jota kasvattajat pystyvät hyödyntämään päivittäin lasten kanssa. Materiaalin sisältö perustuu haastattelun lisäksi teoriaan ja pedagogiikkaan, joilla tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä. Hyödynnämme opinnäytetyössämme laadullista eli kvalitatiivista kehittämismenetelmää, joka toteutuu tässä haastattelulomakkeella. Opinnäytetyö ei ole kuitenkaan laadullinen tutkimus, sillä tavoitteenamme oli luoda tuotos. Vilkan ym. (2003, 61-63) mukaan laadullinen tutkimusmenetelmä on toimiva selvityksen toteuttamisessa, kun tavoitteena on asioiden kokonaisuuden ymmärtäminen. Laadullinen tutkimusmenetelmä auttaa hahmottamaan toiminnallisessa opinnäytetyössä kohderyhmän ja siihen kuuluvien henkilöiden näkemyksen. Laadullisessa tutkimusmenetelmällä saatua aineistoa voidaan käyttää lähteenä.

6.2 Opinnäytetyön prosessi

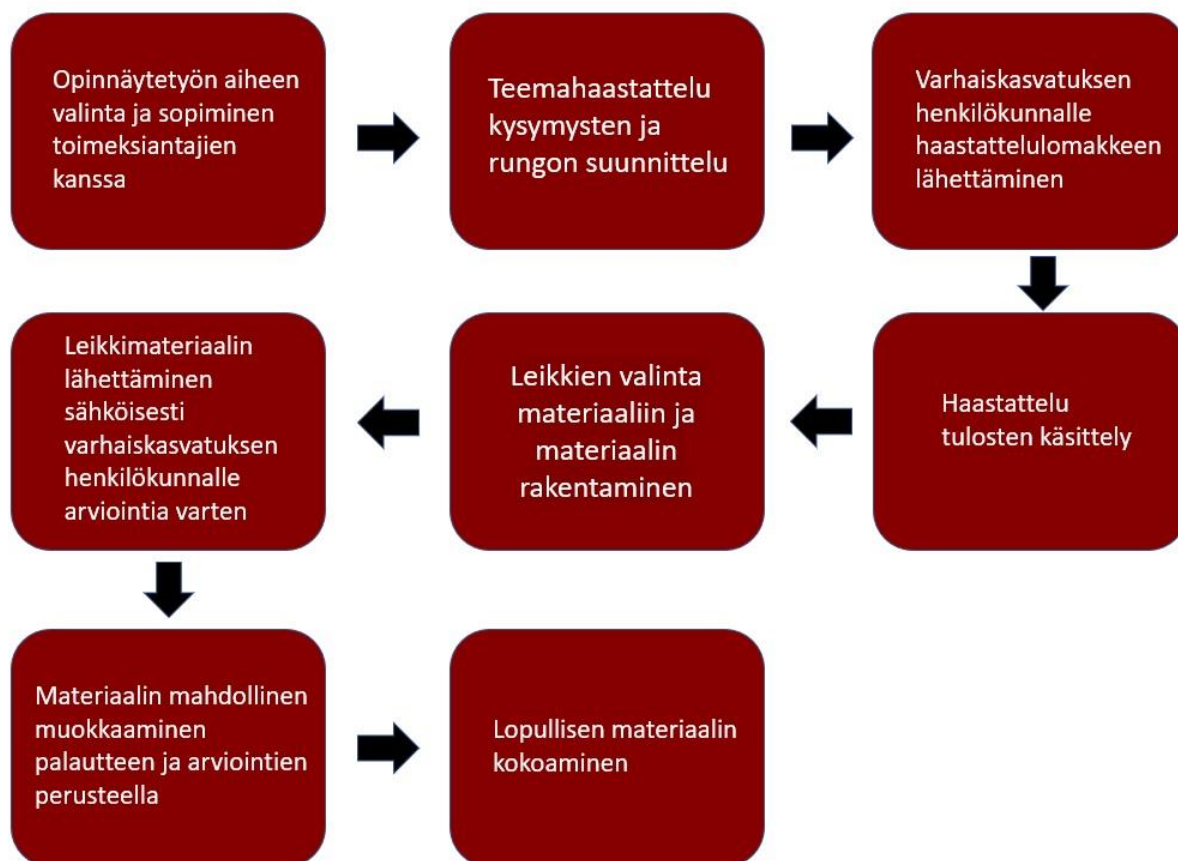
Aloitimme opinnäytetyömme suunnittelun syksyllä 2019 saatuamme idean yhdessä toimeksiantajien kanssa yksiköiden tarpeesta. Teimme toimeksiantosopimukset molempien yksiköiden kanssa syksyllä 2019 ja keskustelimme varhaiskasvatusyksiköiden johtajien kanssa tarpeesta ja toiveista opinnäytetyölle. Toiminnallisen opinnäytetyön ensimmäinen osuus oli aiheen ideointi eli aiheanalyysi. Toimeksiantajilta nousi yhteisesti ajatus siirtymätilanteita auttavasta materiaalista, jota lähdimme yhteisesti ideoimaan. Siirtymä- ja odotushetket koettiin varhaiskasvatuksen arjessa olevan yksi haasteellinen tekijä niin lapsille kuin aikuisille. Tähän lähdimme ideoimaan helpotusta arjen sujuvuuden takaamiseksi. Vilkan & Airaksisen (2003, 23) mukaan aiheen olisi hyvä olla ajankohtainen sekä toimeksiantajaa kiinnostava. Koska toimimme jo työelämässä ja toimeksiantajina toimivat työpaikkayksikkömme, aiheen idea nousi esiin yhteisistä tarpeista ja näkemyksistä. Vilkan ym.

(2003, 23) mukaan jo työelämässä työskennellessä on hyvä hyödyntää aiheen liittämistä omaan työyhteisöön ja sen tarpeisiin.

Opinnäytetyön ensimmäisessä vaiheessa kerättiin tietoa kohderyhmän tiedostetuista tarpeista. Siirtymätilanteiden mahdollisuudet ja rajoitteet ovat opinnäytetyössämme keskeisiä asioita. Keräsimme tietoa ja kartoitimme siirtymätilanteiden kokonaisuutta työpaikoillamme havainnoimalla sekä olemalla vuorovaikutuksessa varhaiskasvatuksen henkilökunnan ja lasten kanssa. Havainnointia tapahtuu jatkuvasti varhaiskasvatuksen arjessa. Havainnointia tulee käyttää yhtenä työmenetelmänä, joka kasvattaa aikuisen ymmärrystä lasten ajattelusta, kiinnostuksen kohteista, tunteista ja kokemuksista (Varhaiskasvatuksen perusteet 2018, 39). Lähdimme kartoittamaan toimeksiantajien yksiköiden henkilökunnan kokemuksia siirtymähetkistä haastattelulomakkeen avulla. Haastattelu toteutettiin tammikuussa 2020. Haastattelulomakkeen runko rakentui kysymyksistä, joiden avulla pystyttiin kartoittamaan varhaiskasvatuksen henkilökunnan ajatuksia ja kokemuksia arjen siirtymä- ja odotustilanteista. Haastattelulomakkeen rakennetta, aineiston keruuta sekä haastattelun tuloksia avaamme luvuissa 6.4., 6.5. ja 6.6.

Haastattelutulosten käsittelyä ja leikkien testaamista materiaalia varten lähdettiin toteuttamaan helmikuussa 2020. Varsinaisen leikkimateriaalin suunnittelu ja kokoaminen alkoi maaliskuussa 2020, jolloin puhjennut koronapandemia alkoi sekoittamaan varhaiskasvatuksessa lasten ja henkilökunnan määrää. Koronapandemian takia asetettiin sääntöjä myös kontaktien välttämiseen liittyen, jonka vuoksi alkuperäinen suunnitelma materiaalin esittelystä ja arvioinnista tuli muuttua. Tämän vuoksi teimme uudet suunnitelmat materiaalin arvioinnin ja esittelyn suhteen. Leikkejä oli tarkoitus testata käytännössä ja arviointia suorittaa niin lasten kuin aikuistenkin kanssa. Lasten oli tarkoitus leikkien jälkeen arvioida janojen ja hymynaamojen avulla leikin mielekkyyttä. Aikuisten arviointi oli tarkoitus toteuttaa vapaamuotoisen sanallisen arvioinnin kautta jokaisesta leikistä erikseen. Uutena suunnitelmana päädyimme lähettämään leikkimateriaalin henkilökunnalle sähköisesti PDF-tiedostona sekä palaute kerättiin samanlaisella menetelmällä, kuin alkukartoituksen haastattelu kyselynetin (2020) kautta. Arviointia ja henkilökunnan palautetta avaamme luvussa 7.3.

Osallistuimme aktiivisesti kevään 2020 aikana opinnäytetyön ohjaustuokioihin. Saimme laajasti ohjeistusta ja ideoita opinnäytetyön raportin sekä leikkimateriaalin toteutuksen suhteen. Halusimme myös, että opinnäytetyön ohjaava opettaja on tietoinen työn edistymisestä, mitä havainnollistamme kuviossa 4. Valmis opinnäytetyö ja leikkimateriaali esitetään toimeksiantajien tiloissa toukokuussa 2020.

Kuvio 4. Opinnäytetyö prosessin eteneminen.

6.3 Teoriatiedon hankinta

Opinnäytetyön tietoperustassa pyrimme perehtymään lapsen itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen tukemiseen, varhaiskasvatuksen siirtymä- ja odotushetkien pedagogiseen toimintaan sekä leikkipedagogiikan perustaan. Pedagogiikka on varhaiskasvatuksen opetuksen perusta, jonka pohjalta toiminta rakennetaan. Leikkipedagogiikan tärkeys on tietoperustan pohjalta korostunut niin vapaan kuin ohjatun leikin vaikutuksesta lapsen kehitykseen ja erilaisten taitojenkarttumiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 19, 40). Lapsen itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen taitoja tulee tukea varhaiskasvatuksen arjessa erilaisin menetelmin, jotka tukevat lasta kehityksen eri osa-alueilla. (Sainio ym. 2020, 95; Veijalainen 2020.)

Varhaiskasvatussuunnitelma on ollut viime vuosina isojen muutosten alla ja kasvatustyö on muuttunut paljon lapsilähtöisemmäksi työksi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista (2018) löytyi opinnäytetyön tietoperustaan hyvin sopivaa tietoa. Opinnäytetyön aihepiiristä löytyi ajan tasalla olevaa tuoretta ja luotettavaa lähdemateriaalia. Luotettava lähdemateriaali määräytyy kirjoittajan tunnettavuudesta ja arvostettavuudesta, lähteen iän ja

alkuperän pohjalta. Uskottavuus kasvaa, kun kyseessä on arvostettu kustantaja. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 109-110.)

Tietoperustassa lähdimme ensimmäisenä etsimään laajasti varhaiskasvatuksen pedagogiseen toimintaan, lapsen itsesäätelyyn ja toiminnanohjaukseen sekä leikkipedagogiikkaan perustuvaa tietoa, ennen kuin lähdimme rajaamaan aiheperustaa. Tietoa löytyy hyvin laajasti, jonka takia aiheiden rajaus oli tärkeää. Käytimme internetiä ja Helmet-kirjastopalvelua tiedonhakuilustoina. Käytimme erilaisia asiasanoja, kuten lapsen itsesäätely, toiminnanohjaus, varhaiskasvatuksen oppimisympäristö, oppimiskäsitys lapsella, lapsen kehitys, leikkipedagogiikka, leikki varhaiskasvatuksessa, osallisuuden pedagogiikka, lapsen oppiminen ja lapsen sosiaaliset taidot. Löysimme lähdeaineistoa näiden asiainsanojen kautta. Hyödynsimme työpaikoiltamme löytyviä aiheeseen sopivia kirjoja lähdemateriaalina. Lähdemateriaalia löytyi myös käyttämällä lähdemateriaalien lähdeluetteloja, pro gradu -tutkielmia sekä väitöskirjatutkimuksia. Toiminnallisissa menetelmissä käytettiin tiedonhaussa leikkipankkia (2020), ja kuvamateriaalia etsittiin papunetin (2020) kuvapankista. Lasten loruja etsittiin internetistä hakusanalla "lasten lorut".

6.4 Teemahaastattelu

Opinnäytetyön aineiston keruumenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu. Opinnäytetyön teemahaastattelun kysymysten teemat liittyvät siirtymä- ja odotushetkien sujuvuuteen ja haastavuuteen varhaiskasvatuksessa sekä opinnäytetyön leikkimateriaaliin. Teemahaastattelun tavoitteena on saada tietoa toimeksiantajiemme yksiköiden materiaalin tarpeista ja toiveista siirtymä- ja odotushetkille. Teemahaastattelulle ominaista on etukäteen valikoidut teemat, joita kysymykset koskevat. Tämä oli syynä, miksi haluamme käyttää teemahaastattelua. Halusimme aihepiirin olevan hyvin rajattu ja siinä olevan selkeä tavoite. Teemahaastattelusta käytetäänkin myös toista nimitystä, puolistrukturoitu haastattelu. Sarajärven & Tuomen mukaan (2018, 86) teemahaastattelulle on ominaista etukäteen valitut teemat, joita kysymykset koskevat. Kysymyksillä haetaan aiheelle merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen, ongelmanasettelun tai tutkimustehtävän mukaisesti. Vilkan (2015, 124) mukaan teemahaastattelussa teemojen käsittelyjärjestyksellä ei ole merkitystä, mutta vastaajalle niiden tulee olla luontevassa järjestyksessä.

Teemahaastattelulle ominainen seikka on henkilökohtainen konteksti, joka tulisi ottaa huomioon. Haastateltavan ominaisuudet ja aiemmat kokemukset voivat määrätä niitä merkityksiä, mitä haastateltava kysymysten teemoille antaa. Myös teemahaastattelun luotettavuuteen tulee kiinnittää huomiota jo haastattelun suunnitteluvaiheessa. Haastattelurunko tulisi suunnitella loogiseksi sekä teemoja koskevien kysymysten on oltava toimivia, jotta ne tavoittavat halutut merkitykset. (Hirsjärvi & Hurme 1995, 36, 129-130.)

Haastatteluissa on monia etuja ja haittoja tiedonkeruumenetelmänä. Koska toteutamme haastattelun sähköisenä varhaiskasvatuksen henkilökunnalle yksilöhaastatteluna, se sulkee pois ajankäyttöongelman. Sähköisen haastattelulomakkeen käyttäminen vaatii kuitenkin aikarajan vastaamiselle, jotta saisimme vastaukset tarpeeksi ajoissa. Sähköisen haastattelun tekeminen vaatii tekijältä huolellista suunnittelua ja aihealueiden selkeää rajamista. Haastattelumuodossa vastausten luotettavuutta voi heikentää se, miten vastaaja voi antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia tai vastaaja vastaa ohi kysymyksen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 200-201.)

6.5 Haastatteluaineiston keruu

Opinnäytetyön haastattelu toteutettiin yksilöhaastatteluna yksiköiden työntekijöille sekä johtajille. Haastattelu toteutettiin haastattelulomakkeena, johon jokainen vastasi henkilökohtaisesti. Yksilöhaastattelu antoi jokaiselle vapauden valita, milloin kykenee työltään vastaamaan lomakkeeseen. Haastattelulomake toteutettiin Kyselynetti.com (2020) nettisivuston kautta. Kyselynetti.com sivusto mahdollistaa selkeän ja itsetoteutetun kyselyn tekemisen. Kyselyn linkki lähetettiin sähköpostin välityksellä osallistujille.

Sekä Espoon kaupunki että Helsingin kaupunki edellyttävät tutkimuslupaa, kun opinnäytetyössä haastatellaan varhaiskasvatuksen henkilökuntaa. Ennen haastatteluja täytimme tutkimuslupalomakkeet, jotka löytyivät molempien kaupunkien internet-sivuilta. Lähetimme tutkimuslupalomakkeet varhaiskasvatuksen kehittämispäälliköille. Lupahakemukseen tuli kirjata tutkimuksen tekijät, vastaava ohjaaja, tutkimuksen luonne, arvioitu toteutumisaika sekä kuvaus tutkimusmenetelmästä. Hakemukseen liitettiin tutkimussuunnitelma liitteenä. (Espoo 2020b; Helsinki 2020b).

Haastattelulomake lähetettiin molempien yksiköiden koko henkilökunnalle. Haastattelulomakkeita lähetettiin yhteensä 23, joista vastauksia meille palautui 6. Kokonaisuudessaan vastausprosentti haastattelulomakkeeseen oli 26%, ja se oli huomattavasti odotettua alhaisempi. Tämä osaltaan vaikeutti vastausten teemoittelua, analysointia ja johtopäätösten tekemistä. Haastatteluun osallistuneilta saimme kuitenkin tarpeeksi aineistoa, jonka kautta pääsimme rakentamaan leikkimateriaalia toiveiden pohjalta.

6.6 Haastattelun tulokset

Kartoitimme haastattelussa varhaiskasvatuksen henkilökunnan ajatuksia ja mielipiteitä siirtymä- ja odotustilanteiden sujuvuudesta ja toiveista leikkien suhteen. Haastattelun kysymysten laadinnassa käytettiin teemoittelua, joita avaamme tässä luvussa. Haastattelussa kysyimme haastateltavien omia näkemyksiä siirtymä- ja odotushetkistä. Kysyimme, miten he kokevat nämä hetket, millaisia keinoja heidän varhaiskasvatuksensa yksikössä käytetään ja millaiset leikit tai toiminnot siirtymä- ja odotushetkillä toimivat hyvin. Halusimme myös kartoittaa, millaiset tekijät tekevät siirtymä- ja odotushetkistä haasteellisia. Haastattelun lopuksi kysyimme haastateltavien toiveita leikkimateriaalin suhteen.

Kokemukset siirtymä- ja odotushetkistä

Ensimmäiseksi teemaksi haastatteluista nousi esiin, millaiseksi varhaiskasvatuksen henkilökunta kokee siirtymä- ja odotushetket arjessa. Vastaukset vaihtelivat positiivista kokemuksista huonompiin kokemuksiin. Monissa vastauksissa kerrottiin, miten siirtymä- ja odotushetket on saatu arjessa toimimaan hyvin hyvän suunnittelun sekä ennakkoinnin avulla. Vastakohtana ilmeni siirtymä- ja odotushetkien heikko toimivuus. Syinä tähän oli tilojen ahtaus, liiallinen meteli ja lasten levottomuus. Haastattelun vastauksina saimme:

”Nykyisessä ryhmässämme siirtymätilanteet sujuvat aika kivasti.”

”Raskaiksi ja äänekkäiksi. Tilat ovat pienet ja vaikka lapset olisivat keskittyneet omiin peleihin pöydän ääreen, tulee tilasta äkkiä levoton, kun meteli nousee.”

”Jos siirtymähetki on hyvin ennakoitu, rutiininomainen ja sanoitettu lapselle ja aikuisia on tarpeeksi ko. tilanteeseen, nämä tilanteet voivat onnistua. Jos edellisissä puutteita, niin tulos voi olla päinvastainen.”

Keinot siirtymä- ja odotushetkillä

Toisena teemana nousi esiin, millaisin keinoin siirtymä- ja odotushetkiä hallitaan. Vastauksista ilmeni, että lasten itsesäätelyä ja toiminnanohjausta siirtymätilanteissa tukee sanoittaminen, pienryhmätoiminta ja pienryhmän yhteinen tekeminen, aikuisen läsnäolo sekä tilanteiden ennakkointi. Vastauksissa esiintyi paljon leikkiin ja toiminnalliseen tekemiseen viittaavia tekijöitä, joita käytetään siirtymä- ja odotushetkien sujuvuuden takaamiseksi. Näitä olivat esimerkiksi laulujen, lorujen, pelien ja leikkien käyttö. Vastauksina tähän kysymykseen olivat muun muassa seuraavat:

”Jaetaan ryhmä pienryhmään, siirtymä toteutetaan portaittain – lisäksi valmistelme sanoittamalla etukäteen, mitä milloinkin tehdään.”

”Mietitään lasten taitojen ja tekemisen mukaan järjestystä, miten edetään, jos odoteltua tiedossa; kirjakori valmiiden ulottuville, ulkotilassa hyppely portaita alas, jutustelua odotellessa.”

”Laulamme, loruttelemmme, tutkimme kuvia esim. vessan peilistä.”

”Laskemme eri juttuja yhdessä.”

”Lapset saavat ottaa ns. pöytähommia; pöydän ääreen esim. peli, leikki, käden töitä.”

Haasteellisuus siirtymä- ja odotushetkillä

Kolmantena teemana käsiteltiin varhaiskasvatuksen henkilökunnan kokemuksia siirtymä- ja odotushetkien haasteellisuudesta arjessa. Toiminnanohjauksen tukemisen haasteiksi kyselyssä nimettiin suunnittelemattomuus ja ennakoimattomuus. Näiden seurauksena syntyy lasten epätietoisuus siitä, miten heidän tulisi toimia siirtymä- ja odotustilanteissa. Seurauksena on kova meteli, lasten levottomuutta ja aikuisten vaikeutta hallita tilanteita. Suuret ryhmät, kiire ja aikuisten vähyyys tai läsnäolon puute olivat myös suuria vaikuttavia tekijöitä siirtymä- ja odotushetkien haasteellisuuden synnyssä. Yhtenä haasteellisuuden tekijänä koettiin yllättävät tilanteet, kuten lasten kiukkukohtaukset tai vessavahingot. Vastauksina haasteellisuuden kokemuksiin ja sen tekijöihin saimme:

”Jos on esim. liian kiire, on haastavaa toteuttaa.”

”Kun lapset ovat väsyneitä ja esim. pukemiseen menee aikaa.”

”Jos lapset eivät tiedä mihin asettuvat, leikki/tekeminen ei ole pitkäkestoista; lapsi voisi sitoutua yhteen toimintaan koko odotushetken ajaksi.”

”Haasteita tulee, kun aikuisen pitäisi olla monessa paikkaa yhtä aikaa.”

”Jos tulee kolmas elementti (raivari tai vessavahinko).”

”Jos liikaa lapsia samassa tilassa ja alkaa yleinen härdelli, priorisointi kuka ekana avustetaan tai pienillä ei päästetä juoksentelemaan, myöskin turvallisuustekijä.”

Käytössä olevat materiaalit

Neljäntenä teemana nousi esiin jo käytössä olevat materiaalit siirtymä- ja odotushetkillä. Vastauksissa ilmeni käytössä olevan lapsille mieluisat vanhat leikit, joita toivottiin säilyvän materiaalissa. Nämä leikit koettiin helpoiksi ja toimiviksi lyhyissä ja nopeissa tilanteissa. Näitä leikkejä ovat esimerkiksi talonpoika, vanha maalipurkki ja kim-leikki. Käyttömateriaalin tarve näissä leikeissä on vähäinen, jonka vuoksi kyseisiä leikkejä on helppoa käyttää.

Helposti saatavilla olevat kirjat lukemista varten nousi esiin yhtenä välineenä. Myös sana-leikkejä, lauluja ja loruja käytetään paljon materiaalina siirtymä- ja odotushetkillä. Vastauksina materiaalin käyttöön olivat seuraavat:

”Koko ryhmän/tilan yhteinen peli/leikki toimii parhaiten; arvoituskortit, alias, talonpoika, vanhamaalipurkki, kim-leikki.”

”Usein ohjataan lukemaan kirjaa, joskus lapset ohjataan aloittamaan yhteinen leikki esim. talonpoika tai alias-kortit.”

”Arvoituskortit, alias, talonpoika, vanha maalipurkki, kim-leikki.”

”Yhteiset kuvitetut laululeikit, lorupussi, lyhyitä leikkejä kuten talonpoika, myrkkysieni.”

Toiveet materiaaliin

Viidentenä kyselyn keskeisenä teemana oli toivomukset materiaalin suhteen. Useampi vastaaja toivoi lauluja ja loruja, jotka toimivat useammassakin tilanteissa lapsille mieluisina lyhyinä leikkeinä ja toimintana. Aihealueista toiveina nousivat kielenkehitystä tukevat leikit ja toiminta, kuten uusia lorukortteja ja sanaleikkejä. Toisena aihealueena toivottiin liikkumista vaativia leikkejä ja toimintaa. Fyysisesti materiaalilta toivottiin helppoa ja selkeää saatavuutta sekä ohjeistusta. Useampi kasvattaja kaipasi myös leikkejä, joihin ei tarvitse lainkaan fyysistä materiaalia, vaan leikit olisi helposti toteutettavissa missä tahansa tilanteessa. Toiveena oli myös kuvamateriaalin olevan selkeää ja innostavaa. Toivomuksia leikkimateriaalin suhteen olivat muun muassa:

”Liikunnalliset leikit, musiikki, kielellä riittäminen; selkeitä ja innostavia kuvia.”

”Paljon kuvamateriaalia, selkeät, helpot ohjeet. Tarvitaan myös helppoa toimintaa toteuttaa.”

”Esim. pussukka, jossa olisi valmiita leikkejä, jonka voisi äkkiä ottaa käyttöön tarvittaessa.”

”Lapsen olisi helppo valita mieleinen tekeminen. Helppo löytää itselleen sopiva tai aikuisen ennaltamääräämä materiaali.”

7 LEIKKIMATERIAALI

7.1 Leikkimateriaalin sisältö

Lapsen itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen tukeminen määrittää leikkien ja toiminnan luonteen. Materiaalin toteutuksen kannalta se tarkoittaa, että leikit ja toiminta ovat pienryhmille suunniteltuja niin, että leikkeihin voi liittyä tai poistua tilanteen mukaan. Aikuisen läsnäolo, tuki ja esimerkki ovat itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen tukemisen kannalta välttämätöntä. Leikkimateriaalin leikit ovat lähtökohtaisesti valittu niin, että aikuinen on leikeissä mukana. Aikuisen tehtävänä on myös luoda kannustava ja sensitiivinen oppimisympäristö, jossa siirtymä- ja odotustilanteissa keskitytään vain yhteen leikkiin tai toimintaan kerrallaan, ja tuetaan näin lapsen mahdollisuuksia toiminnanohjauksen ja itsesäätelyn harjoitteluun. Leikit ovat yksinkertaisia ja selkeästi ohjeistettuja, jotta lapsi pystyy harjoittelemaan tarkkaavaisuuden ylläpitämistä sekä impulsiivisuuden hallitsemista. (Sainio ym. 2020, 18; Kangas ym. 2018, 36; ks. luvut 4.1 & 4.2).

Leikkien kategoriat ja ohjeita aikuisille

Jaoimme leikit kolmeen eri leikin osa-alueeseen. Kategorioiksi valitsimme kielellistä kehitystä tukevat sanaleikit, motoriikkaa harjoittavat liikkuvat leikit sekä matemaattista ajattelua kehittävät hahmotusleikit. Lapsen kasvun- ja kehityksen osa-alueet valittiin itsesäätelyä ja toiminnanohjausta tukevasta näkökulmasta. (Ks. luku 3.2.) Leikkikortit luokiteltiin värikoodeihin, jotka näkyvät korttipohjan väristä. Värikoodit helpottavat aikuista hahmottamaan leikkien osa-alueet. Liikkuvat leikkikortit ovat vihreitä, hahmotusleikit keltaisia ja sanaleikki kortit sinisiä. Leikkimateriaali sisältää aikuisille suunnatun ohjekortin. Ohjekortin tarkoituksena on ohjeistaa ja selventää leikkikorttien käyttöä ja värikategorioita.

Kuva 1. Ohjeita aikuisille leikkikorttien käyttöön.

Sanaleikit

Sanaleikit sisältävät kielenkehitystä monipuolisesti tukevia leikkejä. Kielenkehitys tukee oppimista kokonaisvaltaisesti ja on tärkeässä asemassa harjoiteltaessa sosiaalisemotio-naalisten taitojen sekä itsesäätelytaitojen kehittymistä. Itsesäätelytaitojen ja näin ollen myös toiminnanohjauksen kannalta kielenkehitystä ja sen tukemista pidetään hyvin kes-keisenä ja merkittävänä. (Ahonen 2018, 166; ks. luku 3.1.) Lapsen kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä tukevat kielellä leikkely, kuvaavien sanojen käyttäminen, ni-meäminen ja sanoittaminen esimerkiksi lorujen ja laululeikkien avulla. Leikkien avulla lap-sien kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä, puheenvuorottelua sekä rohkaistaan pu-humaan eri tilanteissa toisten lasten ja aikuisten kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2018. 42.) Esimerkkinä tästä kategoriasta Lorupussi.

Kuva 2. Lorupussi.

Liikkuvat leikit

Varhaiskasvatuksessa on tärkeää lisätä pieniä liikunnallisia hetkiä esimerkiksi odotustilan-teisiin ja toiminnan yhteyteen, mutta lapsia tulisi myös kannustaa omaehtoiseen liikkumi-seen ohjatuiden tuokioiden lisäksi. (Ahonen 2018, 272-273.) Riittävä fyysinen aktiivisuus on lapsen kasvun ja kehityksen kannalta tärkeää, ja se tukee monipuolisesti lapsen oppi-mista ja hyvinvointia. Liikuntaleikit ja ryhmässä liikkuminen kehittävät lapsen vuorovaiku-tus- ja itsesäätelytaitoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 47-48.) Materiaa-lin liikuntaleikit ovat sisällöltään helppoja ja yksinkertaisia. Leikit ovat helposti muunnelta-vissa ikätasoisesti sekä lasten viireystilan mukaisesti. Niiden tarkoituksena on lisätä fyy-sistä aktiivisuutta odottamisen, ja paikallaan olon sijasta leikin keinoin. Fyysinen tekemi-nen on lapselle ominainen tapa toimia ja se auttaa itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen harjoittelussa. (Lapsen neuropsykologinen tutkimus 2020, 9-10.) Esimerkkinä tästä kate-goriasta Kommervenka -leikki.

KOMMERVENKKA

"Kommervenkkaa, vemmerkonkkaa, kommervenkkaa, vemmerkonkkaa... Mukkelismakkelis maahan!"

TARVIKKEET:

- > Peitto, tikki tai joku muu vastaava kangas, jolla yksi lapsista peitetään vuorotellen

OHJEET:

Yhdellä kulkijoista on kädessään peitto. Lausukaa kulkemisen tahdissa lorua: "Kommervenkkaa, vemmerkonkkaa, kommervenkkaa, vemmerkonkkaa..." Leikin vetäjä huutaa: "Mukkelismakkelis Maahan!" Kaikki leikkijät asettuvat maahan kippuraan. Peiton pitää peittää jonkun osallistujista ja leikin vetäjä kehottaa muita nousemaan ylös. Se, joka keksii ensimmäisenä, kuka on peiton alla, on uusi peiton pitäjä.

VINKKEJÄ:

- > Keksikää yhdessä erilaisia tapoja liikkua esim. yhdellä jalalla hyppely
- > Vaikeuttakaa leikkiä piilottamalla muutama lapsi kerrallaan

Kuva 3. Kommervenkka.

Hahmottamisleikit

Matemaattista ajattelua kehittävät leikit tukevat lapsen kognitiivisten taitojen kehittymistä. Kognitiivisten taitojen kehittyminen tukee emotionaalisen säätelyn kehitystä. Tunteiden tunnistamisen ja itsesäätelytaitojen kehittyessä lapsen kyky sitoutua tarkkaavuutta ja keskittymistä vaativiin toimintoihin paranee. (ks. luku 3.1.) Matemaattisia hahmotteluntaitoja opetellaan leikin kautta monenlaisin menetelmin. Leikkien kautta näitä taitoja opetellaan etsimällä muotoja, määriä ja muutoksia sekä ohjataan lasta ilmaisemaan ja tarkastelemaan matemaattisia havaintoja kuvien, kehon ja vertailun avulla. Lapsia tulee kannustaa pohtimiseen, päättelyyn ja ratkaisujen etsimiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 46.) Esimerkkinä tästä kategoriasta Myrkkysieni -leikki.

MYRKKYSIENI

Kuva: Papunet <https://huopanenki.papunet.net/2018/08/01/>

TARVIKKEET:

- > Vapaavalintaisesti voi valita, mitä tarvikkeita käyttää sieninä. Esimerkiksi: Kuvia, hernepusseja, askarreltuja sienii tai legoja.
- > Yksi kori, johon sienet kerätään

OHJEET:

Valitaan yksi leikkijä, joka on sienien kerääjä. Kerääjä menee hetkeksi piiloon, kun muut leikkijät valitsevat tavaroista yhden, joka on myrkkysieni. Kerääjä kutsutaan takaisin. Kerääjä ottaa yhden sienen kerrallaan koriin. Yhdessä lasketaan sienien lukumäärää. Myrkkysienen kohdalla huudetaan "myrkkysieni!". Kerääjä vaihtuu.

VINKKEJÄ:

- > Sieninä voi olla numeroita, värejä, erilaisia muotoja

Kuva 4. Myrkkysieni.

7.2 Leikkimateriaalin toteutus

Leikkimateriaalin suunnittelu alkoi hahmottelusta ja pohdinnoista, millainen materiaali tulisi konkreettisesti olemaan. Keskustelussa työnantajiemme kanssa saimme ideoita leikkimateriaalin sisältöön ja rakenteeseen. Lähtökohtana oli siirtymä- ja odotustilanteisiin liittyvät haasteet ja lasten itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen tukeminen näissä tilanteissa leikkien avulla. Varhaiskasvattajille lähetettiin sähköpostilla haastattelulomake, jonka avulla kartoitettiin kokemuksia ja havaintoja siirtymä- ja odotustilanteista sekä toiveita näitä hetkiä tukevaan leikkiin ja toimintaan. Materiaalia aloitettiin työstämään haastattelulomakkeen vastauksista tulleiden toiveiden ja havaintojen perusteella. Haastattelusta ilmeni toiveita lorujen, sanaleikkien, liikkuvien leikkien ja materiaalittomien leikkien suhteen. Leikki-toiveiden mukaisesti materiaaliin valittiin myös tuttuja ja hyväksi havaittuja leikkejä, kuten esimerkiksi talonpoika ja vanha maalipurkki. Leikkimateriaalin toteutuksessa otettiin huomioon toiveet leikkien ohjeistuksen selkeydestä, helposta toteutettavuudesta ja saatavuudesta. Leikkien valinnassa otettiin huomioon myös tilan käyttö sekä leikit valittiin niin, että niitä voidaan toteuttaa myös pienissä ja vaihtelevissa tiloissa. (Ks. luku 6.6.) Toimeksiantajien kanssa yhdessä myös suunniteltiin, miten ja missä leikkimateriaalia säilytetään. Materiaalia voi säilyttää laatikoissa tai pusseissa, josta materiaali on toiveiden mukaisesti helposti saatavissa ja kaikkien käytettävissä.

Materiaalin rakennuksessa käytimme PowerPointia. PowerPointilla saimme rakennettua korteista selkeitä sekä helposti tulostettavia. Leikkimateriaali päätettiin rakentaa leikkikorttien muotoon, joiden lisäksi materiaaliin kuuluu neljä sanapussileikkiä sekä valmiit lorukortit. Leikkimateriaalin ohjekortti rakennettiin korttipohjalle, josta ilmenee leikin nimi, kuva, leikissä tarvittavat tarvikkeet, ohjeet sekä vinkkejä leikin monipuolistamiseen. Tavoitteena oli rakentaa leikkikorteista selkeitä ja helposti ymmärrettäviä. Leikkikortin ensimmäisellä puolella on leikin nimi sekä leikistä kuva havainnollistamassa lapsille, mistä leikistä on kyse. Huomioimme leikkimateriaalin korttien kuvituksen tärkeyden työn toteutuksessa, koska kuvien käyttö auttaa lasta ymmärtämään, mistä leikistä on kyse (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 42). Luvussa 3.2. Tuovinen ym. (2012) totesivat, että toiminnanohjauksen vaikeudet yhdistyvät lapsen kielen kehityksen taitoihin sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 41-42) todetaan kuvien ja sanaleikkien vahvistavan lapsen kielen kehitystä. Sanapussien ja lorukorttien tarkoituksena on vahvistaa lapsen kielen kehitystä ja sanavarastoa. Sanapussin kuvamateriaalissa on käytetty Ylen Pikku Kakkosen (2020) kommunikaatiokortteja, joiden tarkoituksena on kuvittaa lapselle tilanteita, erilaisia esineitä ja tarvikkeita. Pikku Kakkosen kuvat ovat monitulkintaisia ja erilaisiin leikkitalanteisiin sopivia. Halusimme kuvien olevan lapsen tasoisia sekä helposti yhdistettävissä kyseiseen leikkiin. Leikkikorttien kuvat ovat osittain meidän itseottamia sekä osittain

Papunetin (2020) kuvapankista hankittuja. Lorukorttien kuvat ovat kokonaan meidän itse tekemiä. Loruja kortteihin löytyi Positiivareiden (2020) ja Värssyjä (2020) sivustoilta.

Toiselta puolelta leikkikorttia löytyy kirjalliset ohjeet leikin toteutukseen eli leikkiin tarvittavat tarvikkeet, leikin ohje sekä vinkkejä leikin monipuolistamiseen. Leikeissä tarvittavien tarvikkeiden määrä on hyvin vähäinen tai niitä ei tarvita ollenkaan. Tähän oli syynä se, että leikkeihin ei tarvitse käyttää aikaa suunnitteluun ja valmisteluun, vaan ne ovat heti helposti toteutettavissa. Ohjeet ovat kirjoitettu ytimekkäästi ja selkeästi, jotta myös esimerkiksi sijaiset kykenevät käyttämään leikkikortteja. Leikkiohjeita etsittiin leikkipankin (2020) sivuilta, joita muokkasimme materiaaliin sopiviksi sekä lisäsimme kortteihin vinkkejä leikkien monipuolistamiseen pedagogiikkaa hyödyntäen. Leikit jaoteltiin materiaalissa ryhmiin tavoitteiden ja opeteltavien asioiden perusteella. Leikeissä toteutuu jokaisen lapsen osallisuus, sääntöjen ja ohjeiden opettelua sekä sietokyvyn harjoittelua, joka vaikuttaa itsesääntelyn kehittymiseen (ks. luvut 4.1. ja 4.2.). Leikkien pedagogisuus toteutuu lapsen kehitystä tukevien osa-alueiden kautta. Leikkimateriaalin rakennuksessa on otettu huomioon lapsilähtöisyys, vuorovaikutuksellisuus ryhmässä, itsesääntelyn taitoja kehittävät toiminnot sekä mielikuvituksen ja sanavaraston laajeneminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 33; Helenius & Lummelahti 2018, 59.)

7.3 Leikkimateriaalin arviointi

Leikkimateriaalin kokoamisvaiheessa oli tarkoitus kerätä arviointi leikeistä niin lapsilta kuin varhaiskasvatuksen henkilökunnalta. Näiden arviointien oli tarkoitus olla yhtenä kriteerinä lopullisen tuotoksen materiaalien valinnassa. Lasten ja leikkien havainnoinnin oli tarkoitus toimia aineiston hankintamenetelmänä, että arvioinnin välineenä. Kopan (2015) mukaan havainnointi on osallistuvaa havainnointia, joka tapahtuu osana tilannetta ja yhteisöä. Tarkoituksena oli käyttää havainnointien dokumentointivälineenä muistiinpanojen tapaista menetelmää, jossa aikuiset arvioivat jokaisen leikin arviointilomakkeeseen vapaamuotoisesti havaintojensa perusteella heti leikin ja toiminnan jälkeen. Ohjeistuksena arviointiin oli ottaa huomioon muun muassa leikki-idea, lasten reaktiot ja toiminta, toimivuus, käytännöllisyys ja saatavuus. Heille oli tarkoitus myös antaa ohjeet, kuinka leikkejä tulee arvioida lasten kanssa hymynaamoja jana-arvioinnilla käyttäen. Lasten oli tarkoitus tehdä oma merkkinsä kahdesta eri vaihtoehdosta (ei kivaa, kivaa).

Kevään 2020 koronaviruspandemia muutti alkuperäisiä suunnitelmia arvioinnin suhteen. Vähentyneen henkilökunnan ja lapsimäärän takia arviointia alkuperäisellä suunnitelmalla oli vaikea toteuttaa, sekä suositusten mukaisesti ylimääräisiä kontakteja piti vältellä. Helsingin kaupunki kielsi tutkimusaineiston keruun muutoin kuin sähköpostin välityksellä. Päädyimme jakamaan sähköpostin kautta leikkimateriaalikortteja PDF-tiedostona

varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Palautteen kerääminen toteutettiin samalla keinolla kuin alkuhaastattelu. Pyysimme palautetta Kyselynetin (2020) kautta toteutetulla palautelomakkeella, miltä leikkimateriaali heidän mielestään vaikuttaa. Palautelomakkeessa päädyimme yksinkertaiseen lomakepohjaan, jossa kartoitettiin ajatuksia leikkimateriaalin sisällöstä, visuaalisuudesta, käyttömahdollisuuksista sekä yleisestä palautteesta. Arviointi painottui koronatilanteessa tapahtumaan myös omien havainnointiemme, keskustelujen ja päätelmiemme perusteella. Palautelomakkeita lähetettiin yhteensä 14, joista takaisin vastauksia saimme 6.

Mielipiteet leikkimateriaalin sisällöstä

Ensimmäisenä kysyimme, mitä mieltä henkilöstö oli leikkimateriaalin sisällöstä. Palautteen vastauksista ilmeni, että leikkimateriaalia pidettiin monipuolisena, joka sisältää uusia ehdotuksia ja ideoita leikkeihin. Monipuolisuutta perusteltiin materiaalin sisältävän eri osa-alueiden, kuten liikkumisen, kielellisen ja hahmottamisen leikkejä, jotka tehostavat lasten erilaisten taitojen kehittymistä. Myös leikkikorttien ohjeita arvioitiin selkeiksi ja helposti ymmärrettäviksi. Vastauksista ilmeni seuraavia mielipiteitä:

”Monipuolinen sisältö. Hyviä helposti toteutettavia ideoita. Selkeät ohjeet.”

”Se on monipuolinen. Sisältää liikuntaleikkejä, matematiikkaa kehittäviä leikkejä (laskeminen, luokittelu, parin etsiminen), kielellisesti kehittäviä leikkejä (riimit, kuvakortit, runot, ryhmä- ja kaveritaitoja kehittäviä leikkejä). Pantomiimi oli kiva idea. Leikkeissä on selkeät ohjeet ja leikkivaihtoehtoja niihin. Joitakin leikkejä voi helpottaa tai vaikeuttaa ikätason mukaan ja ovat näin muunneltavissa.”

”Leikkimateriaalissa on paljon uusia ehdotuksia ja ideoita, jotka voivat edistää kaiken ikäisten lasten erilaisten kykyjen kehittämistä ja parantamista.”

Leikkimateriaalin visuaalisuus

Toisena kysymyksenä oli mielipide leikkimateriaalin visuaalisuudesta. Vastauksissa ilmeni tyytyväisyys leikkimateriaalin visuaalisuuteen, selkeisiin ja monipuolisiin kuviin. Hyvää visuaalisuutta perusteltiin kuvien helpottavan lapsen hahmottamista, oppimista sekä lapsen muistamista, mikä leikki on kyseessä. Kuvien selkeyttä perusteltiin myös, että kuvat eivät ole liian yksityiskohtaisia. Leikkien kategorioiden jakamista eri väreille pidettiin hyvänä ideana ja hahmottamista helpottavana tekijänä. Vastauksista esiintyi seuraavia ajatuksia visuaalisuuteen liittyen:

”Hyvät kuvat, joiden avulla lapsi oppii ja muistaa mikä leikki on kyseessä. Värikoodit erilaisille leikeille esim. liikunta – hyvä idea! Selkeät kuvat, ei liikaa yksityiskohtia.”

”Materiaalin visuaaliset tehosteet on mielestäni erittäin tiivistä ja graafista.”

”Kivat värit ja kuvat. Hyvin selkeitä ja näin ymmärrettävissä.”

”Selkeät kuvat helpottavat varmasti lapsia valitsemaan mieluisen leikin. Värijaottelu helpottaa valintaa ja sopivan leikin löytämistä jonkun teeman ympäriltä.”

Leikkimateriaalin käyttömahdollisuudet

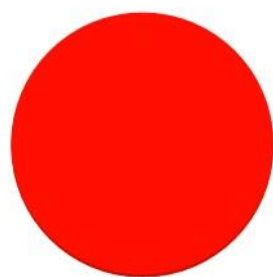
Kolmantena kartoitimme mielipiteitä leikkimateriaalin käyttömahdollisuuksista. Kysyimme myös, onko henkilökunnan mielestä leikkimateriaali käyttöönotettava varhaiskasvatuksen arkeen. Henkilökunnan vastauksista ilmeni, että leikkimateriaali koettiin mahdolliseksi ja hyväksi käytettäväksi materiaaliksi varhaiskasvatuksen arjessa. Materiaalia arvioitiin käytettäväksi moniin erilaisiin tilanteisiin, niin odotushetkien katkaisemiseen, että ohjattuihin tuokioihin. Materiaalissa pidettiin myös hyvänä sitä, että jokainen leikki ei vaadi materiaaleja, vaan materiaaliin on sisälletty sellaisia leikkijä, jotka voidaan toteuttaa ihan milloin tahansa ja missä vain. Käyttömahdollisuuksista arvioitiin myös, että leikkimateriaalista löytyy jokaiselle ikäryhmälle jotakin. Kaikki palautteeseen vastanneet kokivat leikkimateriaalin olevan varhaiskasvatuksen arkeen sopiva sekä tulevan käyttöön varhaiskasvatuksen arkeen.

4. Koetko, että leikkimateriaali tulee käyttöön varhaiskasvatuksen arkeen? *

Osallistujamäärä: 6

6 (100.0%): **kyllä**

- (0.0%): **ei**

kyllä: 100.00%

Kuvio 5. Vastaajien mielipide leikkimateriaalin käyttöönotosta varhaiskasvatuksen arkeen.

”Helpon oloiset käyttää. Monet niistä hyviä siirtymätilanteisiin tai nopeaan ’apuun’ eri tilanteissa.”

”Kaikissa leikeissä ei tarvittu materiaaleja esim. kilipukkileikki, eli leikin voi laittaa pystyyn missä vain! Leikkien materiaalit voi laittaa valmiiksi erilaisiin pussukoihin ja ovat näin nopeasti otettavissa esiin.”

”Näen, että materiaali sopii moneen käyttöön; katkaisemaan odotustilanteita, sekä helposti käyttöönotettava apu ja tuki erilaisiin tuokioihin.”

Avoimet kysymykset

Lopuksi kartoitimme avoimina kysymyksinä, olisiko henkilökunta kaivannut jotakin lisää leikkimateriaalin sisältöön sekä mahdollisuuden vielä vapaisiin kommentteihin. Leikkimateriaaliin toivottiin vielä lisää lorukortteja. Kehitysideana esitettiin lisäämällä esimerkiksi kehykset tai jotakin muuta erottavaa sellaisiin leikkikortteihin, joissa ei tarvita mitään välineistöä. Tätä perusteltiin sillä, että kyseiset leikit olisi helpompi erottaa ja valita nopeasti äkkinäisessä tilanteessa. Leikkimateriaali sai yleisesti hyvin positiivista palautetta. Palautteista ilmeni yleisesti tyytyväisyys leikkimateriaalin laajuuteen, toimivuuteen ja monipuolisuuteen.

”Tämän leikkimateriaalin avulla voi aina ideoita lisää. Tämä on hyvä, toimiva ja monipuolinen apu arkeen.”

”Ehkä kehykset tms. leikkeihin, joissa ei tarvitse mitään välineitä, jos ohjattu tuokio on valittava äkkiä ja rajatussa tilassa.”

”Kivoja ideoita arkeemme ja valmiiksi tehtynä helpottaa arkea tuoden siihen monipuolisia leikkejä lasten päivään!”

8 YHTEENVETO

8.1 Luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyön luotettavuus syntyy työprosessin alussa, kun opinnäytetyön toimeksiantosopimus luodaan opiskelijan, toimeksiantajan ja ammattikorkeakoulun välille. Toimeksiantosopimuksen avulla voidaan välttää mahdollisia ristiriitoja ja epäselvyyksiä. (Arene 2019.) Opinnäytetyötä tehdessämme kiinnitimme huomiota lähteiden luotettavuuteen sekä oikein merkitsemiseen. Noudatimme opinnäytetyön ohjeistuksia ja huolehdimme teoretiedon oikein käytöstä. Opinnäytetyöprosessin aikana informoimme toimeksiantajia työn aikataulusta, tavoitteista ja tarkoituksesta. Opinnäytetyöhön liittyviä pelisääntöjä tulee sopia aiheesta, aikataulusta, ohjauksesta ja mahdollisista kustannuksista, tausta-aineiston käyttöoikeuksista, tulosaineiston ja sen omistus- ja käyttöoikeuksista, tutkimusluvista, salassa pidettävän ja muusta luottamuksellisen aineiston käyttörajoituksista julkisessa opinnäytetyössä sekä vastuusta ja vastuunrajoituksista (Arene 2019, 5).

Valmis opinnäytetyö tarkistetaan plagiaatintunnistusjärjestelmässä. Plagioinnilla tarkoitetaan toisen tekijän ideoiden, tutkimustulosten tai sanamuodon esittämistä omanaan (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 118). Opinnäytetyössä lähteiden kautta kirjoittaminen tulee tehdä omin sanoin. Myös vain muuttamalla sanajärjestystä lauseissa lasketaan plagiointiin. Tekstissä tulee aina mainita oikein, jos käyttää tai viittaa toisen tekijän ajatuksiin ja tietoihin. Plagiointi ilmenee usein myös lähdemerkintöjen puuttumisena tai puutteellisena viittaamisella. Myös haastateltujen ihmisten sekä tutkimustuloksien merkinnät tulee tehdä oikein, jotta oikeudenmukaisuus ja tekijänoikeudet toteutuu. (Hirsjärvi ym. 2008, 118.) Plagiointijärjestelmällä varmistetaan, että opinnäytetyö ei ole kopioitu eikä lähdemateriaalia ole käytetty väärin. Tämä lisää työn luotettavuutta. (Arene 2019, 6.)

Opinnäytetyön eettisyys lähtee tiettyjen arvojen noudattamisesta tieteellisessä tutkimuksessa. Tutkimustyötä tehdessä voi esimerkiksi syntyä ristiriitoja toimeksiantajan kanssa, kun tutkimuksen tulokset eivät ole toimeksiantajan kannalta edullisia tai toivottuja. (Kajaanin ammattikorkeakoulu, 2020.) Tällöin ollaan tilanteessa, jossa joudutaan eettisesti miettimään, mikä on oikea ja kaikkien kannalta parhain tapa toimia. Rehellisyyden periaatteet kuitenkin kuuluvat opinnäytetyön prosessiin, jolloin oikeanlainen rajauksien ja niiden selkeä perusteleminen on edellytys eettisesti korkeatasoiselle työskentelylle (Kajaanin ammattikorkeakoulu, 2020). Etiikan peruskysymyksiin kuuluu kysymykset hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä. Mietimme jatkuvasti arjessamme, mikä on oikein, mitä saa tehdä ja mitä pitää tehdä sekä mikä on hyvää ja mikä pahaa. Ajatuksemme voivat usein olla erilaisia näiden kysymysten pohjalta. Tiedon hankinnassa ja julkistamiseen liittyvät

tutkimuseettiset periaatteet ovat puolestaan yleisesti määritettyjä ja hyväksytyjä. Tekijän vastuulla on tuntea periaatteet ja osata toimia niiden mukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2008, 23.)

Opinnäytetyössä emme käyttäneet haastateltavien varhaiskasvatuksen henkilökunnan henkilötietoja. Alku- ja palautehaastatteluiden tulokset käsiteltiin anonymisti. Haastateluista saadut vastaukset tuhottiin työn valmistuttua. Toimeksiantajien tiedot näkyvät opinnäytetyössämme, mutta molemmista yksiköistä on luotettavasti löydettävissä yksiköiden nettisivuilta käytettävää tietoa.

8.2 Pohdinta ja hyödynnettävyys

Opinnäytetyön tarkoituksena oli auttaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä lasten itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen tukemisessa siirtymä- ja odotustilanteissa. Haastattelun kautta karotettiin henkilökunnan kokemuksia siirtymä- ja odotushetkillä. Tilanteet koettiin hyvin erilaisiksi. Siirtymä- ja odotustilanteet koettiin sujuviksi, jos taustalla oli onnistunut suunnitelmallisuus ja ennakointi. Haasteellisuutta siirtymä- ja odotustilanteille syntyi, jos aikuisten toiminta ei ollut toimivaa sekä materiaalia hetkille ei ollut. Näiden jokapäiväisten haasteiden lisäksi varhaiskasvatuksen kentällä toimitaan usein myös erityisjärjestelyin, esimerkiksi sijaisten avulla.

Opinnäytetyön tavoitteena oli luoda siirtymä- ja odotushetkiä helpottava leikkimateriaali, jotka sisältävät tilanteisiin suunniteltuja ja pedagogisesti tarkoituksenmukaisia leikkejä ja toimintaa. Mielestämme ohjeistettu leikkimateriaali mahdollistaa omalta osaltaan haastavien kasvatustilanteiden kontrolloinnin ja se tukee niin lasta kuin aikuistakin. Näissä tilanteissa ohjeistettu leikkimateriaali antaa kaikille aikuisille työkaluja tukea lasten kasvua ja kehitystä myös näissä muuttuvissa tilanteissa.

Leikkien tärkeyteen sekä lapsen itsesääteelyyn ja toiminnanohjaukseen varhaiskasvatuksessa on ollut mielenkiintoista perehtyä syvemmin. Aiheeseen syventyminen on tuonut uusia näkökulmia ja havainnointitapoja työskentelyymme varhaiskasvatuksessa. Vapaan kuin myös ohjatun leikin tärkeyttä ei voi tarpeeksi korostaa lapsen kehityksen kannalta. Se tuo lapselle paljon erilaisia oppeja, joka heijastaa pitkälle lapsen tulevaisuuteen. Lapsen itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen tukeminen nousivat merkittävimpinä tekijöinä siirtymä- ja odotushetkien sujuvuuden kannalta. Sainio, Pajulahti & Sajaniemi (2020, 30, 59, 95-96) toivat esiin, kuinka aikuisen on tärkeää osata tiedostaa sekä tukea oikeilla menetelmillä lapsen itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen kehittymistä. Yhdeksi olennaiseksi tekijäksi nousikin pysähtyminen näiden haastavien kasvatustilanteiden äärelle leikkimateriaalin avulla. Rutiineja ja perushoidollisia asioita arvioidaan ja kehitetään liian harvoin. Siirtymä- ja odotustilanteissa olikin opinnäytetyömme perusteella paljon asioita, joita

kyseenalaistettiin ja mietittiin muutosmielessä vasta leikkien tarpeellisuutta ja sisältöä kirjoittaessa. Oli tärkeää yhdessä pohtia lapsen itsesäätelyn mahdollisuuksia luomissamme tilanteissa. Lapsi käy kasvaessaan läpi monia vaiheita ja tunnemyrskyjä, joiden aikana hänen itsesäätelynsä taidot kehittyvät. Toiminnanohjaus linkittyy itsesäätelyyn, jossa lapsi harjoittelee impulsiivisuuden ja tarkkaavaisuuden hallintaa. Varhaiskasvatuksen arkisissa siirtymä- ja odotustilanteissa lapsi haastaa tiedostamatta itseään jatkuvasti ja hänen keskittymisensä omaan tekemiseen on jatkuvasti haasteiden ympäröimänä. Haasteita näihin tilanteisiin tuovat esimerkiksi muut lapset, kiireisyys, yllättävät tilanteet ja meteli. Tämän vuoksi aikuisten suunnitelmallisuus, tilanteiden ennakointi ja selkeästi jaetut tehtävät vaikuttavat vahvasti siirtymä- ja odotustilanteiden onnistumiseen. Prosessin aikana kävi ilmeiseksi, että itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen kannalta haastavimmat kasvatustilanteet vaativat aikuisen läsnäoloa, strukturoituja käytäntöjä ja lapsen mielenkiinnon suuntaamista yhteen asiaan kerrallaan. Leikkimateriaali näihin arjen hetkiin osoittautui tarpeelliseksi ja perustelluksi niin lapsen kuin aikuisenkin näkökulmasta.

Omien kokemuksiemme ja havaintojen mukaan leikkimateriaalista rakentui varhaiskasvatuksen arkeen käytännöllinen ja selkeä materiaali, jota pystyy helposti kasvattamaan. Saamamme palaute varhaiskasvatuksen henkilökunnalta oli hyvin positiivista. Leikkimateriaali koettiin varhaiskasvatuksen arkeen sopivaksi ja helposti käytettäväksi, jota voi hyödyntää eri varhaiskasvatuksen yksiköissä sekä erilaisissa tilanteissa. Leikkimateriaali toteutettiin ajatuksella, että sitä on helppo kasvattaa ja muokata tulevaisuudessa. Leikit ovat yksinkertaisia, joita pystyy muuntelemaan erilaisiin versioihin. Ikätason mukaisesti leikkeihin voi tuoda lisää haastetta, mutta myös pedagogiselta kannalta leikkien haastavuus opettaa erilaisia taitoja. Leikkikorttien kuvitus on selkeää ja lapsille helppoa hahmottaa, mikä leikki on kyseessä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuoda apuja varhaiskasvatuksen henkilökunnalle materiaalin avulla, ja toivomme leikkimateriaalin tuovan meidän varhaiskasvatuksemme yksiköihin, kuin myös mahdollisesti muiden yksiköiden arkeen helpotusta ja apuja. Halusimme materiaalin olevan sellainen, joka on nopeasti käyttöön otettavissa myös sellaisille varhaiskasvatuksen kasvattajille, jotka ovat yksikössä sijaisena tai leikit eivät ole heille ennestään tuttuja. Leikkimateriaalia voi hyödyntää ja jakaa useampaan paikkaan käyttöön, esimerkiksi vanhempien käyttöön kotiin. Leikit ovat sellaisia, jotka eivät sido tiettyyn paikkaan, tarvitse isoa tilaa, materiaalin käyttöä voi soveltaa eikä se vaadi aikaisempaa osaamista tai koulutusta leikkien toteuttamisessa.

Tärkeänä havaintona prosessissa oli, että parhaimmillaan leikkimateriaalin käyttö tukee myös lapsen osallisuutta ja sensitiivistä vuorovaikutusta. Leikkimateriaalilla voidaan luoda yhteiset käytänteet siirtymä- ja odotustilanteisiin. Sovitut rakenteelliset ja strukturoidut toimitatavat rauhoittavat tilanteita ja poistavat arjesta tarpeettomia ja haitallisia tekijöitä,

kuten kiire, ennakoimattomuus ja epätietoisuus. Nämä tekijät nimettiin haastattelussa haasteellisiksi sekä siirtymä- ja odotustilanteita leimaaviksi. Leikkimateriaalin avulla juuri näitä itsesäätelyä ja toiminnanohjausta vaikeuttavia tekijöitä on mahdollisuus minimoida. Tärkeää onkin luoda ilmapiiri ja tilanne, joissa lapsella on edes mahdollisuus harjoitella itsesäätelyä, hyvää vuorovaikutusta ja olla osallinen. Aikuisen läsnäolo luo puitteet sensitiiviselle vuorovaikutukselle ja sen ylläpitämiselle tilanteissa, joissa se helposti voi olla lapsille haastavaa, ellei mahdotonta. Leikkimateriaalin leikit ovat tarkoituksenmukaisesti valittu niin, että aikuinen on mukana leikissä. Leikkien valinta aikuisen toimesta, mutta myös huomioiden lasten toiveet, perustuen lasten ikätasoon, vireystilaan sekä ryhmäkokoon, tukee lapsen osallisuuden toteutumista ja itsesäätelyn harjoittelua. Leikkimateriaali on siis paljon muutakin kuin erilaisia leikkejä. Leikkimateriaali on moniulotteinen väline siirtymä- ja odotustilanteissa ja sitä voi käyttää monenlaisiin tarkoituksiin ja tavoitteisiin peilaten.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut meille pitkä, mutta opettavainen prosessi. Kevään 2020 koronaepidemia muutti alkuperäisiä suunnitelmiamme leikkimateriaalin arvioinnin suhteen, mutta löysimme siihen uuden ratkaisun. Lopputuloksena voimme kuitenkin todeta, että opinnäytetyö vastaa näkemystemme mukaan tarkoitusta ja tavoitetta. Leikkimateriaalista rakentui käytännönläheinen ja arkea helpottava materiaali, joka perustuu pedagogiseen työtapaan ja teoriapohjaan.

LÄHTEET

- Ahonen, L. 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Akateeminen Väitöskirja. Tampereen Yliopisto. [viitattu 30.1.2020] Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98158/978-951-44-9971-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ahonen, L. 2018. Vasun käyttöopas. Keuruu. Otavan kirjapaino Oy.
- Arene. 2019. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset ohjeet. [viitattu 20.1.2020] Saatavissa: <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ammattikorkeakoulujen%20opinn%C3%A4ytet%C3%B6iden%20eettiset%20suositukset.pdf>
- Espoo. 2020a. Kilonpuiston Lastentalo. [viitattu 30.1.2020] Saatavissa: https://www.es-poo.fi/fi-fi/kasvatus_ja_opetus/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksen_toimipaikat/kunnalliset_paivakodit/leppavaara/kilonpuiston_lastentalo
- Espoo. 2020b. Tutkimusluvut. [viitattu 30.1.2020] Saatavissa: https://www.espoo.fi/fi-fi/asioi_verkossa/muut_palvelut/tutkimusluvut
- Hakkarainen, P. & Bredikyte, M. 2013. Kehittävän leikkipedagogiikan perusteet. Majavesi: Kogni Oy.
- Helsinki. 2020a. Päiväkoti Oulunkylä. [viitattu 30.1.2020] Saatavissa: <https://www.hel.fi/varhaiskasvatus/fi/paivakodit/oulunkyla/>
- Helsinki. 2020b. Tutkimusluvut, kasvatuksen ja koulutuksen toimiala. [viitattu 30.1.2020] Saatavissa: <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=3914>
- Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma. 2019. Helsingin kaupunki. [viitattu 29.1.2020] Saatavissa: https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/KasKo/vare/Helsinki_Vasu_FI.pdf
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1995. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Helenius, A. & Lummelahti, L. 2018. Varhaiskasvatus perusteita. Helsinki: BoD – Books on Demand.
- Järvillehto, L. 2014. Hauskan oppimisen vallankumous. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kajaanin ammattikorkeakoulu. 2020. Eettisyys. [viitattu 20.1.2020] Saatavissa:

<https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Eettisyys>

Kangas, J. & Fonsén, E. 2018. Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Helsingin yliopisto: Opettajankoulutuksen muut julkaisut. [viitattu 29.4.2020] Saatavissa:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3

Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Heikka, J. 2018. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.

Karlsson, L. & Karimäki, R. 2012. Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WSOY.

Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. 2017. Valloittava varhaiskasvatus: opimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino Oy.

Koppa 2015. Havainnointi eli observointi. Jyväskylän yliopisto. [viitattu 1.5.2020] Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankintamenetelmat/havainnointi-eli-observointi-osallistuminen-ja-kenttaetyoe>

KyselyNetti. 2020. [viitattu 16.1.2020] Saatavissa: https://www.kyselynetti.com/?gclid=CjwKCAiAslDxBRAsEi-wAV76N810VVGkFrbDPbPHwVKJrq6TdI7Z7IMaZcYg-kKYYXnmolrbRQPYSn_RoC-TykQAvD_BwE

Lapsen neuropsykologinen tutkimus. Verkkojulkaisu. Helsinki: Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri. [viitattu 30.4.2020] Saatavissa: https://www.hus.fi/sairaanhoito/sairaanhoitopalvelut/foniatra/Documents/Lapsen_neuropsykologinen_tutkimus.pdf

Leikkipankki. 2020. Leikkejä ja vinkkejä hauskaan yhdessäoloon kaikenikäisille. [viitattu 11.5.2020] Saatavissa: <https://leikkipankki.leikkipäivä.fi/haku>

Leppänen, S. 2017. Mitä sinun pitää ihan ensin tehdä? Toiminnanohjauksen taidot päiväkodin siirtymätilanteissa. Pro gradu. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. [viitattu 30.4.2020] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54546/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201706182933.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Malinen, H. 2019. Anna lapselle ääni. Kieli- ja kulttuuritietoisuuden voima kasvatuksessa. Keuruu: PS-kustannus.

Nurmi, R. 2005. "Me voitettiin paha!" Systemaattinen analyysi oppimisympäristön erityispiirteistä draamaseikkailussa. Jyväskylän yliopisto: opettajankoulutuslaitos. Draamakasvatuksen syventävien opintojen tutkielma. [viitattu 2.3.2020] Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/10617/1/URN_NBN_fi_jyu-2005482.pdf

Ostrosky, M.M., Jung, E.Y. & Hemmeter, M.L. 2002. Helping Children Make Transitions between Activities. What Works Briefs. [viitattu 9.5.2020] Saatavissa: <http://csefel.vanderbilt.edu/briefs/wwb4.pdf>

Pursi, A. 2019. Yhteisen ymmärryksen rakentuminen aikuisten ja lasten välisessä leikissä. Aikuisen roolit ja pedagogiset käytänteet varhaiskasvatuksen taaperoryhmässä. Väitöskirja. Helsinki. [viitattu 30.4.2020] Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/304741/YHTEISEN.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Papunet. 2020. Materiaalia kommunikoinnin tukemiseen. Kuvapankki. [viitattu 11.5.2020] Saatavissa: <https://papunet.net/materiaalia/kuvapankki/>

Positiivarit. 2020. Lasten lorut. [viitattu 11.5.2020] Saatavissa: <https://www.positiivarit.fi/kategoria/varssypankki/lasten-lorut/>

Pyhältö, K. & Vitikka, E. 2013. Oppiminen ja pedagogiset käytännöt varhaiskasvatuksesta perusopetukseen. Opetushallitus. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy.

Reunamo, J. 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy.

Sainio, T., Pajulahti, R. & Sajaniemi, N. 2020. Näin tuet lapsen itsesäätelyä. Hyvinvoinnin pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Keuruu: PS-kustannus.

Sajaniemi, N., Suhonen, E., Nislin, M. & Mäkelä, J. 2015. Stressin säätely, kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sajaniemi, N. & Mäkelä, J. 2015. Ihminen voi hyvin joukossa. Teoksessa Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.) Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Turunen, S. 2016. Tutkimusta leikin ulottuvuuksista. Teoksessa Tahvanainen, I. & Turunen, S. 2016. Leikki astuu varpaille. Kokemuksia VKK-metron leikin kehittämiskaudesta.

Socca: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. [viitattu 9.5.2020] Saatavissa: http://www.socca.fi/files/5553/Leikki_astuu_varpaille_julkaisu.pdf

Tuovinen, M., Määttä, S. & Aro, T. 2012. Kieli toiminnanohjauksen tukena. Verkkolehtiartikkeli. Kielipolku: puheen ja kehityksen erikoislehti. [viitattu 30.4.2020] Saatavissa: https://issuu.com/strokery/docs/kielipolku_1_12_final_kevyt

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus. [viitattu 2.3.2020] Saatavissa: <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet.docx>

Vehkalahti, R. & Urho, T. 2013. Leikki on totta! Näkökulmia vapaan leikin tukemiseen. Helsinki: Lasten keskus.

Veijalainen, J. 2020. Mitä on lapsen itsesäätely ja mitä sen kehittyminen edellyttää? Verkkoartikkeli. [viitattu 30.4.2020] Saatavissa: <https://tutkittuavarhaiskasvatuksesta.com/2020/02/07/mita-on-lapsen-itsesaately-ja-mita-sen-kehittyminen-edellyttaa/>

Viitala, R. 2014. Jotenkin häiriöks. Etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. [viitattu 29.4.2020] Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44052/978-951-39-5785-8_vaitos23082014%20.pdf?sequence=1

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Värssyjä. Sanoja kaikkiin tilanteisiin. 2020. Loruja aihealueittain. [viitattu 11.5.2020] Saatavissa: <https://varssyja.wordpress.com/loruja-aihealueittain/>

Yle/Pikku Kakkonen. 2020. Pikku Kakkosen kommunikaatiokortit. [viitattu 11.5.2020] Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/05/31/pikku-kakkosen-kommunikaatiokortit>

LIITTEET

Liite 1. Leikkimateriaali siirtymä- ja odotustilanteisiin -haastattelulomake

Leikkimateriaali siirtymä- ja odotustilanteisiin 0 %

Sivu 1

Kartoitamme varhaiskasvattajien kokemuksia siirtymä- ja odotustilanteiden haasteista ja mahdollisuuksista. Tarkoituksenamme on kehittää materiaalia toimintaan siirtymissä ja odottamista vaativissa hetkissä. Materiaalin on tarkoitus helpottaa ja selkeyttää näitä tilanteita niin lasten kuin kasvattajienkin näkökulmasta.

Sivu 2

Millaisiksi koet arjen siirtymä- ja odotushetket? *

Millaisia menetelmiä/materiaalia/toimintaa teillä on käytössä siirtymä- ja odotustilanteissa? Koetko nykyiset menetelmät yms. toimiviksi? *

Minkälaiset leikit/toiminta toimii hyvin näissä tilanteissa? (Voit myös nimetä leikkejä.) *

Millaiset tilanteet ovat siirtymä- ja odotushetkillä haastavimpia? Minkälaisia leikkejä ja toimintaa toivoisit näihin hetkiin? *

Millaisia toiveita teillä olisi leikkimateriaalin suhteen? *

Liite 2. Palautekysely

Palautelomake leikkimateriaaliin

0 %

Olemme koonneet leikkimateriaalin yhteen ja lähettäneet sen teille arvioitavaksi. Kartoitamme nyt palautelomakkeen kautta, mitä mieltä olette leikkimateriaalin käyttömahdollisuuksista.

Seur.

(muuta)

Mitä mieltä olet leikkimateriaalin sisällöstä? *

Mitä mieltä olet leikkimateriaalin visuaalisuudesta? *

Mitä mieltä olet leikkimateriaalin käyttömahdollisuuksista? *

Koetko, että leikkimateriaali tulee käyttöön varhaiskasvatuksen arkeen? *

kyllä

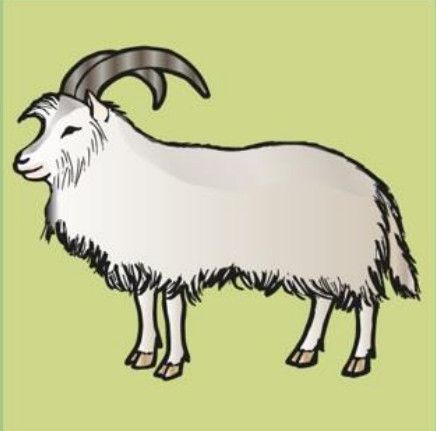
ei

Mitä olisit vielä kaivannut lisää leikkimateriaalin sisältöön?

Muita kommentteja koskien tuotostamme:

Liite 3. Leikkimateriaalin leikkikortit.

KILI KILI PUKKI

”Kili kili pukki, vanha vuohi ukki. Kuinka monta sarvea, pukilla on tallella?”

Kuva: Papunet <https://kuvapankki.papunet.net/haku/pukki>

TARVIKKEET:

- Leikissä ei tarvita materiaalia / Kuvakortteja

OHJEET:

Istutaan lattialla piirissä. Yksi leikkijöistä kiertää piirin ulkopuolella muiden selän takana. Lausutaan loru: **”Kili kili pukki, vanha vuohi ukki. Kuinka monta sarvea, pukilla on tallella?”** Lorun loputtua kiertäjä jää yhden leikkijän selän taakse ja nostaa käden leikkijän pään päälle. Leikkijä arvaa, kuinka monta sormea on pystyssä.

VINKKEJÄ:

- Leikissä voi käyttää sormien sijasta kortteja, joissa voi olla esimerkiksi värejä tai numeroita. Ennalta käydään yhdessä leikissä käytettävät värit tai numerot läpi (max 5 erilaista). Kiertäjä valitsee aina yhden kortin, jota näytetään leikkijän pään päällä.

MYRKKYSIENI

Kuva: Papunet <https://kuvapankki.papunet.net/haku/sieni>

TARVIKKEET:

- Vapaaavalintaisesti voi valita, mitä tarvikkeita käyttää sieninä. Esimerkiksi: Kuvia, hernelpusseja, askarreltuja sieniä tai legoja.
- Yksi kori, johon sienet kerätään

OHJEET:

Valitaan yksi leikkijä, joka on sienien kerääjä. Kerääjä menee hetkeksi piiloon, kun muut leikkijät valitsevat tavaroista yhden, joka on myrkkysieni. Kerääjä kutsutaan takaisin. Kerääjä ottaa yhden sienen kerrallaan koriin. Yhdessä lasketaan sienien lukumäärää. Myrkkysienen kohdalla huudetaan ”myrkkysieni!”. Kerääjä vaihtuu.

VINKKEJÄ:

- Sieninä voi olla numeroita, värejä, erilaisia muotoja

LORUPUSSI

**”Kuka saa, kuka saa,
lorupussiin kurkistaa?
Tillintallin tömpsis.”**

TARVIKKEET:

- Lorupussi
- Lorukortit

OHJEET:

Istutaan rauhallisessa paikassa yhdessä. Aikuinen heiluttaa lorupussia ja lauletaan lorupussin laulu. **”Kuka saa, kuka saa, lorupussiin kurkistaa? Tillintallin tömpsis.”**

Yksi vapaaehtoinen lapsi tulee ottamaan lorukortin pussista. Tutkitaan korttia yhdessä ja aikuinen lukee lorun.

VINKKEJÄ:

- Lapset voivat myös olla lorupussin pitäjiä. Aikuisen avulla luetaan kortin loru.
- Kielen kehitystä saa tuettua keskustelemalla kortin kuvasta syvemmin, esim. miten kortin kuvan eläin äänтелеe, mikä värinen kortin hahmo on.

KOMMERVENKKA

**”Kommervenkkaa, vemmerkonkkaa,
kommervenkkaa, vemmerkonkkaa...
Mukkelismakkelis maahan!”**

TARVIKKEET:

- Peitto, tikki tai joku muu vastaava kangas, jolla yksi lapsista peitetään vuorotellen

OHJEET:

Yhdellä kulkijoista on kädessään peitto. Lausukaa kulkemisen tahdissa lorua:

**”Kommervenkkaa, vemmerkonkkaa,
kommervenkkaa, vemmerkonkkaa...”**

Leikin vetäjä huutaa:

”Mukkelismakkelis Maahan!” Kaikki leikkijät asettuvat maahan kippuraan. Peiton pitäjä peittää jonkun osallistujista ja leikin vetäjä kehottaa muita nousemaan ylös. Se, joka keksii ensimmäisenä, kuka on peiton alla, on uusi peiton pitäjä.

VINKKEJÄ:

- Keksikää yhdessä erilaisia tapoja liikkua esim. yhdellä jalalla hyppely
- Vaikeuttakaa leikkiä piilottamalla muutama lapsi kerrallaan

VANHA MAALIPURKKI

"Vanha maalipurkki, olan takaa kurkki, sininen vai punainen, pensselin on väri sen!"

Kuva: Papunet
<https://kuvapankki.papunet.net/haku/maalipurkki>

TARVIKKEET:

- Kaksi pensseliä: sininen ja punainen
- Pensselit voi itse askarrella

OHJEET:

Leikkijät seisovat piirissä kasvot keskustaan päin ja lausuvat lorua: "Vanha maalipurkki, olan takaa kurkki, sininen vai punainen, pensselin on väri sen!" Yksi leikkijöistä on maalipurkki, joka kiertää piirin ulkopuolella pitäen käsissään sinistä ja punaista pensseliä. Lorun loputtua hän pysähtyy jonkun leikkijän taakse nostaen toisen pensseleistä pään yläpuolelle. Leikkijän on arvattava, kumman värinen pensseli on koholla. Jos hän arvaa oikein, hänestä tulee uusi maalipurkki. Edellinen kiertäjä jää hänen paikalleen. Jos leikkijä arvaa väärin, saa vanha maalipurkki jatkaa kiertämistä, kunnes joku arvaa oikein.

VINKKEJÄ:

- Leikkiä voi leikkiä myös ulkona esim. sisälle menoa odotellessa. Käyttäkää pensseleinä esim. kahta lapiota.
- Liikkumistapoja voi muuttella
- Pensseleiden värejä voi muuttella

VAHTIKOIRA

"Herää, herää vahtikoira, kellosi on kadonnut!"

TARVIKKEET:

- Pieni esine, joka toimii kellona

OHJEET:

Leikkijät istuvat piirissä. Yksi valitaan piirin keskelle vahtikoiraksi. Vahtikoira menee hetkeksi nukkumaan silmät kiinni. Yhdelle piirissä olevalle lapselle jaetaan hiljaa kello käteen. Kaikki lapset laittavat kädet selän taakse. Lausutaan loru:

"Herää, herää vahtikoira, kellosi on kadonnut!"

Vahtikoira herää ja lähtee etsimään kelloa haukahtelemalla jokaisen lapsen kohdalla. Piirissä oleva lapsi näyttää kätensä, kun vahtikoira tulee kohdalle. Kun kello löytyy, vahtikoira vaihtuu.

VINKKEJÄ:

- Leikissä voidaan käydä läpi muiden lasten nimiä

TALONPOIKA

Kuva: www.mycutegraphics.com/

TARVIKKEET:

- Pieni nyrkkiin mentävä esine esim. lego tai helmi

OHJEET:

Valitaan pieni esine, joka mahtuu nyrkin sisään. Esine piilotetaan kädet selän takana jompaankumpaan käteen ja kädet laitetaan nyrkkiin. Nyrkit asetetaan päällekkäin ja lausutaan loru: "Missä asuu talonpoika, ylhäällä vai alhaalla, vai onko se muuttanut kokonaan pois". Lorun aikana nyrkit vaihtavat vuorotellen paikkaa. Kun loru loppuu, arvataan, onko esine alemmassa vai ylemmässä nyrkissä. Oikein arvaajasta tulee uusi arvuuttelija.

VINKKEJÄ:

- Sopikaa ennen leikin alkua, että arvaajaksi valitaan vuorotellen tyttö ja poika tai vain sellainen lapsi, joka ei vielä ole saanut arvata. Tällä varmistetaan kaikkien lasten osallisuus.

KIM-LEIKKI

TARVIKKEET:

- Erilaisia pieniä esineitä
- Viltti tai jokin muu lakana

OHJEET:

Kerätään leikkiin erilaisia esineitä ja leluja. Istutaan yhdessä piiriin. Käydään jokainen esine yhdessä ääneen läpi, jotta lapset muistavat ja oppivat jokaisen esineen nimen. Peitetään esineet viltillä tai muulla lakanalla. Leikkijät laittavat silmät kiinni. Leikin vetäjä ottaa yhden esineen piiloon. Avataan silmät ja katsotaan, mikä esine on kadonnut.

VINKKEJÄ:

- Leikitään Kim-leikkiä väreillä, muodoilla (esimerkiksi vain legopalikoita eri väreillä)
- Vaikeutetaan leikkiä ottamalla 2-3 esinettä piiloon
- Isojen kanssa leikkiä voi leikkiä vaihtamalla esineiden paikkoja

JÄHMETTYNEET TUNTEET

Kuva: Papunet <https://kuvapankki.papunet.net/haku/tunteet>

TARVIKKEET:

- Musiikkisoitin
- Rauhallista musiikkia

OHJEET:

Taustalle laitetaan soimaan rauhallista musiikkia. Lapset kulkevat ympäri huonetta. Aikuinen pysäyttää musiikin ja sanoo jonkun tunteen. Lapset jähmettyvät patsaiksi ja esittävät määrätyn tunnetilan. Tunnetila voi olla esimerkiksi ilo, suru, pelko, viha tai hämmästys. Musiikin taas soidessa patsaat sulavat ja jatkavat kulkemista.

VINKKEJÄ:

- Tunnekuvien käyttäminen leikin alussa ja leikin aikana

ETSI PARIT

TARVIKKEET:

- Parillinen määrä esineitä, muistikortit tai parillinen määrä kuvakortteja

OHJEET:

Muistipelinä: Kuvakorttien tai muistikorttien kanssa pelataan muistipeliä. Asetetaan kortit väärinpäin ja vuorotellen etsitään oikeat parit.

Etsintä leikki: Otetaan leikkiin parillinen määrä samanlaisia esineitä. Käydään esineet yhdessä lasten kanssa läpi. Lapset laittavat silmät kiinni ja aikuinen piilottaa esineet ympäristöön. Aikuinen antaa luvan ja lapset etsivät esineet. Jokaiselle esineelle pitää löytää pari.

VINKKEJÄ:

- Lapset voivat toimia itse myös piilottajina
- Aikuinen voi antaa ohjeita ”kuuma-kylmä” – menetelmällä

ELÄINPARIT

TARVIKKEET:

- Leikissä ei tarvita materiaalia
- Tehostamalla ja tukemalla lasten tietoutta eläimistä, leikkiin tarvitaan eläinkuvia

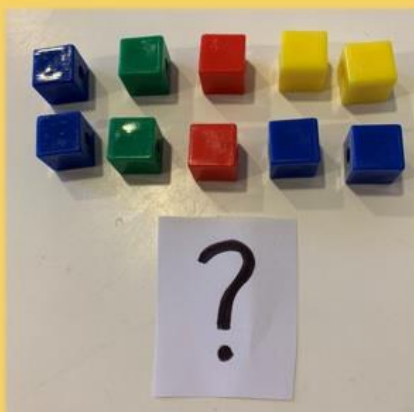
OHJEET:

Aikuinen kuiskaa kaikkien lasten korvaan jonkin eläimen. Eläimiä tulee olla aina kaksi, joten aikuinen kuiskaa kahdelle lapselle saman eläimen. Lapset lähtevät tämän jälkeen etsimään omaa pariaan äänтелеillä ja matkimalla oman eläimen tavalla.

VINKKEJÄ:

- Leikkikää arvausleikkinä: yksi lapsi esittää yhtä eläintä, toiset arvaavat mikä eläin kyseessä
- Lapset voivat esittää eläimiä yksi kerrallaan: saman eläimen saanut lapsen tulee itse tunnistaa, milloin kyseessä on hänen parinsa
- Aikuinen voi havainnollistaa eläimiä kuvien avulla

MIKÄ ON MUUTTUNUT?

TARVIKKEET:

- Leikkiin ei halutessaan tarvita mitään materiaalia
- Pieniä esineitä samanlaisia esineitä, kuten helmiä

OHJEET:

Aikuinen pyytää yhden lapsen viereensä ja muiden lasten pyydetään katsomaan tarkasti lasta, jonka jälkeen heitä pyydetään sulkemaan silmänsä. Aikuinen muuttaa jotain yksityiskohtaa lapsessa esim. nostaa toisen hihan paidasta ylös. Muut saavat avata silmänsä ja arvata, mikä on muuttunut. Arvaaja pääsee muutettavaksi.

VINKKEJÄ:

- Leikkiä voidaan leikkiä myös esineillä tai oppimisympäristön muutoksilla.

HELMEN PIILOTUS

TARVIKKEET:

- Helmi tai joku muu pieni esine

OHJEET:

Aikuinen piilottaa helmen sovittuun tilaan. Lapsi tai lapset lähtevät etsimään helmeä. Aikuinen ohjaa lapsia antamalla ”kuumaa/kylmää” vinkkejä ja tarvittaessa muita helpottavia ohjeita.

VINKKEJÄ:

- Lapset voivat myös itse toimia helmen piilottajina ja ohjeiden antajina. Tilaa on hyvä rajata ennalta tarpeeksi pieneksi tai rajata tilaa pienemmäksi etsinnän edetessä.

ETSI MUODOT

TARVIKKEET:

- Mallikuvat ympyrästä, neliöstä, kolmiosta, suorakolmiosta.

OHJEET:

Tutkikaa ympäristöä. Mistä löytyy huoneesta ympyränmuotoinen esine, mistä löytyy neliön muotoinen? Havainnollista kuvioita mallikuvista. Nimitään yhdessä löytyneitä esineitä, huoneen osia ja huonekaluja.

VINKKEJÄ:

- Harjoitellaan käsitteitä, värejä ja kokoja.
- Onko se iso vai pieni?
  - Minkä värinen se on?
  - Onko se yläpuolella vai alapuolella? Edessä, takana vai jonkin vieressä?
  - Leikkiä voi myös leikkiä piilottamalla tehtyjä muotoja ympäri huonetta, joita etsitään ja nimitään yhdessä.

SANAPUSSI

1

Kuvien nimeämistä

TARVIKKEET:

- Sanapussi
- Kuvakortteja esim. Pikkukakkosen kuvakortit

OHJEET:

Pussista nostetaan kortteja ja nimetään niitä. Lapsi voi nostaa kortin pussista tai seinällä voi olla kortteja kiinnitettynä ja lapsi etsii aikuisen nimeämän kuvan. Kuvakortteja voidaan havainnointiharjoituksena yhdistää ryhmään ja oppimisympäristöön esim. värikortti ja etsi vastaava väri ympäristöstä.

VINKKEJÄ:

- Kuvakorttikategorioita on hyvä rajata pussiin valmiiksi.

SANAPUSSI

2

Ryhmittelyn ja lajittelun harjoittelua

TARVIKKEET:

- Sanapussi
- Kuvakortteja

OHJEET:

Ryhmittelyä ja lajittelua voi harjoitella kuvakorttien avulla nostamalla pussista kortin, nimeämällä sen ja sijoittamalla sen oikeaan ryhmään, jotka aikuinen on määritellyt ennen aloittamista.

VINKKEJÄ:

- Voit tehdä valmiita kategorioita kuvista. Esimerkiksi: vaatteet, ruoat, hedelmät, maatila, metsä.

SANAPUSSI

3

Piilotusleikki

TARVIKKEET:

- Sanapussi
- Kuvakortit

OHJEET:

Määreitä ja käsitteitä voi harjoitella piilottamalla kuvia oppimisympäristöön. Lapset etsivät niitä sijaintivihjeiden avulla (vaikeissa paikoissa) tai kuvan vihjeiden avulla (helppoissa paikoissa). Molemmissa harjoitellaan käsitteiden ja määreiden lisäksi myös ohjeiden kuuntelua ja ymmärtämistä.

VINKKEJÄ:

- Tätä voi leikkiä myös niin, että lapset myös ohjeistavat toisiaan.

SANAPUSSI

4

Kuka tunnistaa nopeinten?

TARVIKKEET:

- Sanapussi
- Kuvakortit

OHJEET:

Laittakaa pöydälle 5-20 korttia (ikätasoon mukaan). Aikuinen nimeää kuvan. Se lapsista, joka nopeinten saa lätkäistyä kätensä kortin päälle, saa kortin itselleen.

VINKKEJÄ:

- Peliä voi pelata myös ilman kilpailua, jolloin kaikki saavat rauhassa etsiä ja löytää nimetyn kuvan omalla vuorollaan.

KAPTEENI KÄSKEE

Kuva: Papunet
<http://papunet.net/materiaalia/kuvapankki/haku/puhekupla>

TARVIKKEET:

- Ei tarvitse materiaalia

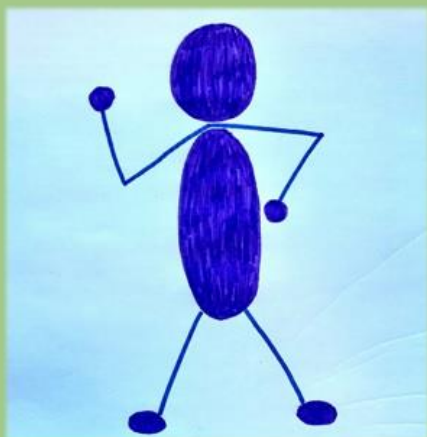
OHJEET:

Aikuinen eli kapteeni toimii kapteenina. Lasten tulee toimia kapteenin käskyn mukaan, kun kapteeni sanoo: "Kapteeni käskee." Jos kapteeni käskyä ei ole sanottu vaan pelkästään mitä pitää tehdä ja lapsi tekee kyseisen tehtävän, hän putoaa pelistä pois. Käskyt voivat olla liikunnallisia.

VINKKEJÄ:

- Tukena voi käyttää liikkeistä kuvia, jotka laitetaan sitä mukaan seinälle muistin tueksi.
- Lapset voivat toimia itse kapteeneina.
- Sopikaa sopiva tapa, miten leikkijälle tapahtuu, jos hän toimii väärän käskyn mukaan.

PANTOMIIMI

TARVIKKEET:

- Leikissä ei tarvita tarvikkeita.

OHJEET:

Ideana on, että lapsi esittää äänettömästi jotakin ja muut arvaavat, mikä asia on kyseessä. Valitaan yksi vapaaehtoinen esittäjäksi. Aikuinen kuiskaa korvaan esimerkiksi jokin eläimen. Lapsi esittää äänettömästi kyseistä eläintä. Muut arvaavat, mikä eläin on kyseessä. Oikein arvaaja pääsee seuraavaksi esittämään tai valitaan uusi vapaaehtoinen.

VINKKEJÄ:

- Kuvakorttien käyttö auttaa lasta havainnollistamaan, miltä esitettävä asia näyttää.
- Alias-korttien käyttö apuna.

PULLONHENKI MÄÄRÄÄ

”Kerro pullonhenki, mikä on seuraava tehtävä.”

Kuva: Papunet
<https://kuvapankki.papunet.net/haku/henki>

TARVIKKEET:

- Pullo tai jokin muu pyörivä esine

OHJEET:

Lapset istuvat piirissä. Aikuinen eli pullonhenki pyörittää pulloa tai jotakin muuta esinettä piirin keskellä. Sanotaan loru: ”**Kerro pullonhenki, mikä on seuraava tehtävä.**”

Kun pullo osoittaa jotakin lasta, hänelle annetaan tehtävä. Pullonhenki päättää tehtävän asian. Tehtävät voivat olla erilaisia liikkeitä, äännteitä tai ilmeitä.

VINKKEJÄ

- Lapset voivat toimia itse pullonhenkenä

TULVA, HAAKSIRIKKO, MYRSKY

Kuva: Papunet
<https://kuvapankki.papunet.net/haku/meri>

TARVIKKEET:

- Leikkiä voi havainnollistaa tulvan, haaksirikon ja myrskyn kuvilla

OHJEET:

Sovitaan, mitä pitää tehdä, kun sanotaan tulva, haaksirikko tai myrsky. Aikuinen rummuttaa esimerkiksi rumpua tai jalkojaan. Lapset liikkuvat, konttaavat tai esimerkiksi ryömivät ympäri huonetta. Kun rummutus lakkaa, aikuinen sanoo tulva, haaksirikko tai myrsky. Lasten pitää toimia sovitulla tavalla. Tulva, haaksirikko ja myrsky voivat tarkoittaa toiminnallisia ohjeita, kuten kaverin halaamista, lattialla uimista tai johonkin korkealle nousemista.

VINKKEJÄ:

- Tukena voi käyttää kuvia, joita aikuinen näyttää.
- Lapset voivat toimia vuorotellen leikin vetäjinä.

TÄTI LÄHTI AMERIikkaAN

”Täti lähti Amerikkaan ja otti mukaansa...”

Kuva: Papunet
<https://kuvapankki.papunet.net/haku/matkalaukku>

TARVIKKEET:

- Ei tarvitse materiaalia
- Halutessa voi käyttää kuvia esim. sanapussista

OHJEET:

Ensimmäinen lapsi sanoo: ”Täti lähti Amerikkaan ja otti mukaansa...” (jokin asia esim. matkalaukun). Lapsi keksii valitsemalleen asialle myös jonkun kuvaavan liikkeen. Seuraava lapsi toistaa ensin ensimmäisen lapsen keksimän asian ja sitten lisää oman asiansa sekä liikkeen. Näin mennään eteenpäin niin pitkälle kuin pystytään muistamaan. Aikuinen ja muut lapset voivat olla apuna muistamisessa.

VINKKEJÄ:

- Tukena voi käyttää kuvia, jotka laitetaan sitä mukaan seinälle muistin tueksi. Tällöin lapset valitsevat esillä olevista kuvista mieleisensä ja keksivät kuvaan sopivan liikkeen.

Ohjeita aikuisille leikkikorttien käyttöön

Kuva: Papunet
<https://kuvapankki.papunet.net/haku/leikki>

Leikkikorttien väripohja kertoo leikin osa-alueesta:

- Liikkuvat leikit: **Vihreä**
- Hahmotusleikit: **Keltainen**
- Sanaleikit: **Sininen**

Muuntele leikkejä lapsen ikätason, lapsimäärän ja käytettävän ajan ja tilan mukaan.

Liite 4. Lorukortit.

Krokotiilin
kulmahammasta jomotti ja
säski.

Pitää mennä tohtorille,
sanoi sille järki.

Soitto hammastohtorille
avun varmaan toisi,
tohtori jos hammasvaivan
parannella voisi.

Karamellikoneen keksiä aion,
tempuja teen ja taikoja taion.

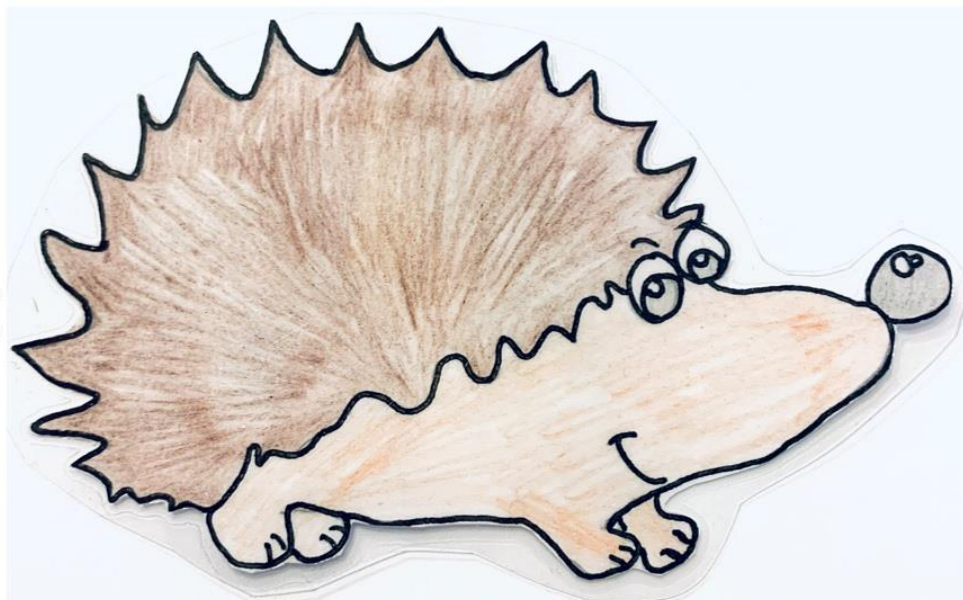
Minusta tulee kuuluisuus,
eikä se ole salaisuus!

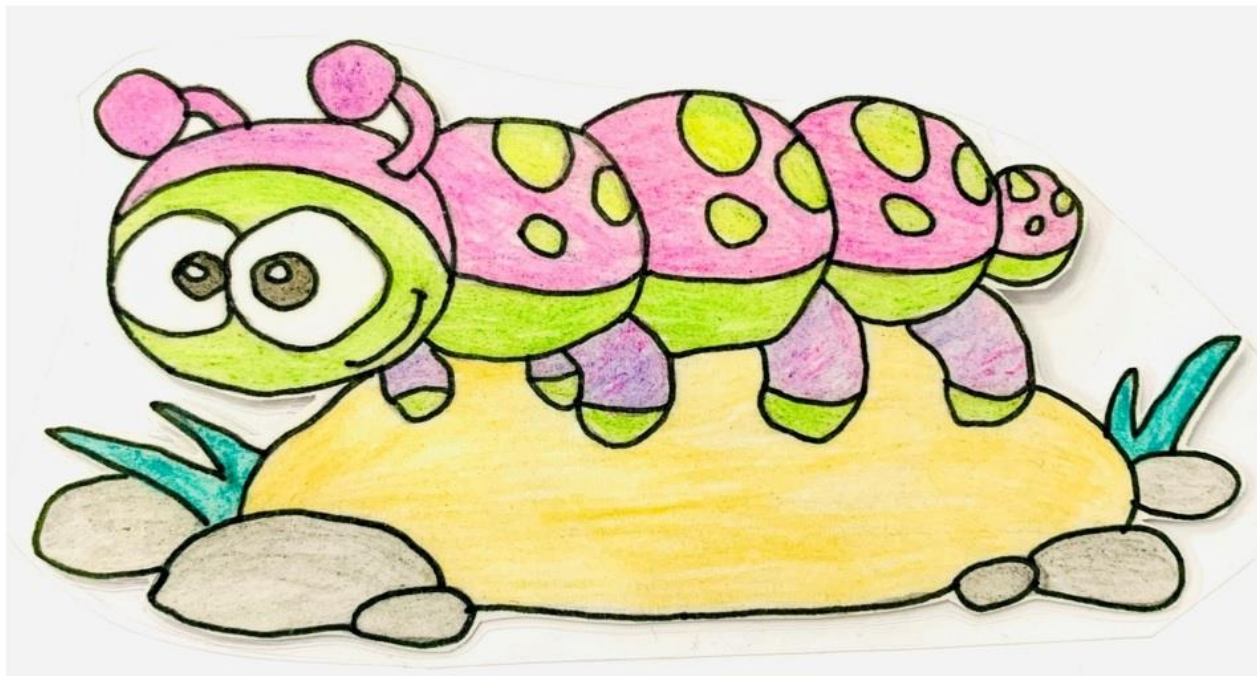
Kille-Kalle Koikkalainen
onkin oikein oppivainen.
Aasta Ööhön tavailee,
tietokirjat availee.
Haaveena on juuri siksi
päästä joskus tohtoriksi.

Oletkos kuullut siilestä, joka
rakensi talonsa tiilestä?
Talon lattia oli parketista,
ja maidon se osti marketista.
Voikos sellaista tehdä oikea siili?
No ei, siinä se pikkuinen narraus
piili.

Litteä ja pitkä liero, laiska sekä vähän kiero,
asuu meidän seinustalla nurkkakiven alla.

Laiskottelu suurin huvi:
siinä kuluu koko suvi.
Talven tullen kylmää pakoon,
luikertelee seinän rakoon.

Lumiukko iltasella katseli kuuta,
nenä sen on porkkanasta,
kädessä on luuta.

Lumiukko itseensä
jättivahvaks luuli,
aurinkoinen vahvempi on,
kertoil sille tuuli.

Lumiukko narskahteli:

Mua ei kukaan voita!

Kuu kuiskas taivahalta:

Hiljaa olla koita!

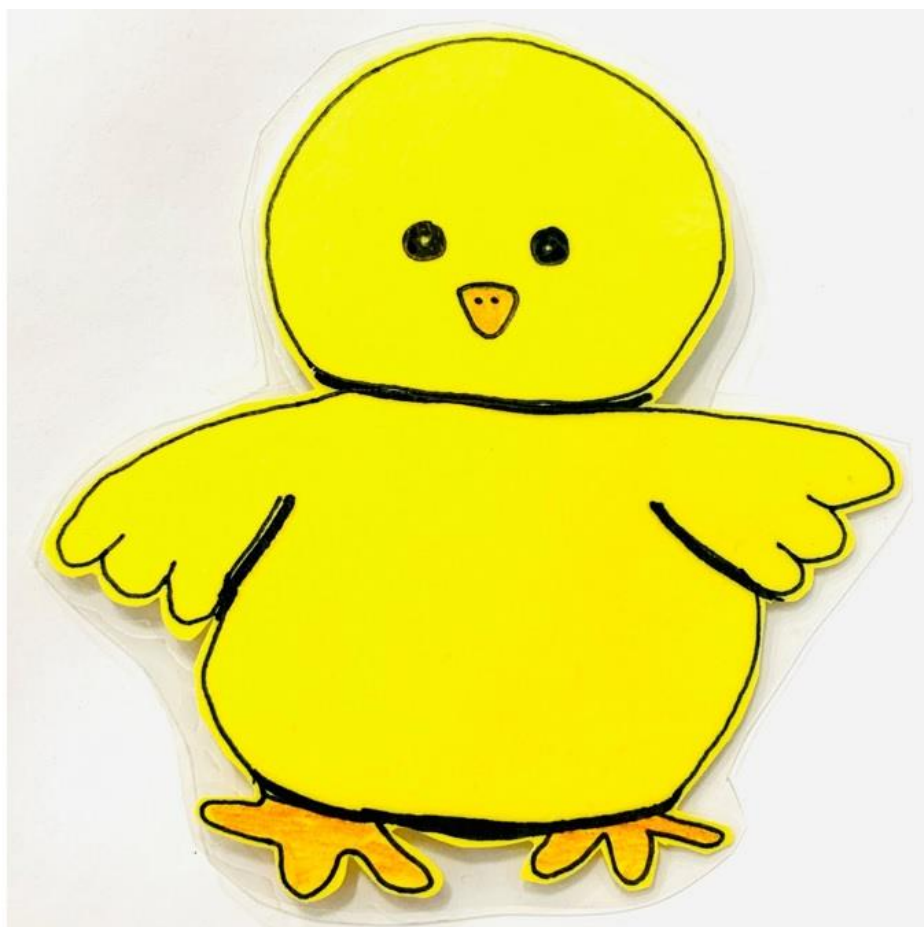
Aamusella aurinkoinen päiväsäteen
heitti,

porkkanan ja varsiluudan
lumisohjo peitti.

Ruoho maassa, lintu
puussa,
sadeheinä kissan suussa.
Pilvi siellä, pilvi täällä,
kohta sataa siellä täällä.

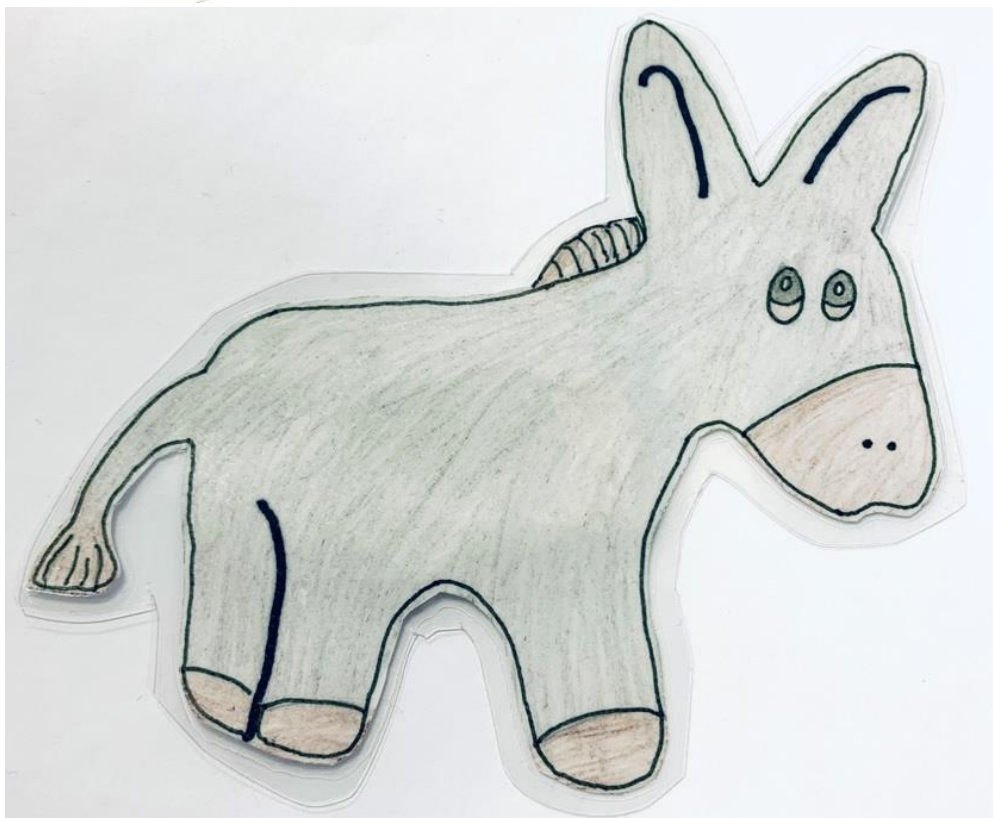
Tiitiäinen, tikan lapsi,
halukkaasti ruokaa napsi.
Tahtoo vahvemmaksi tulla,
eipä auta pulmaan pulla.
Paljon, paljon toukan rasvaa,
siitä vasta voimat kasvaa.

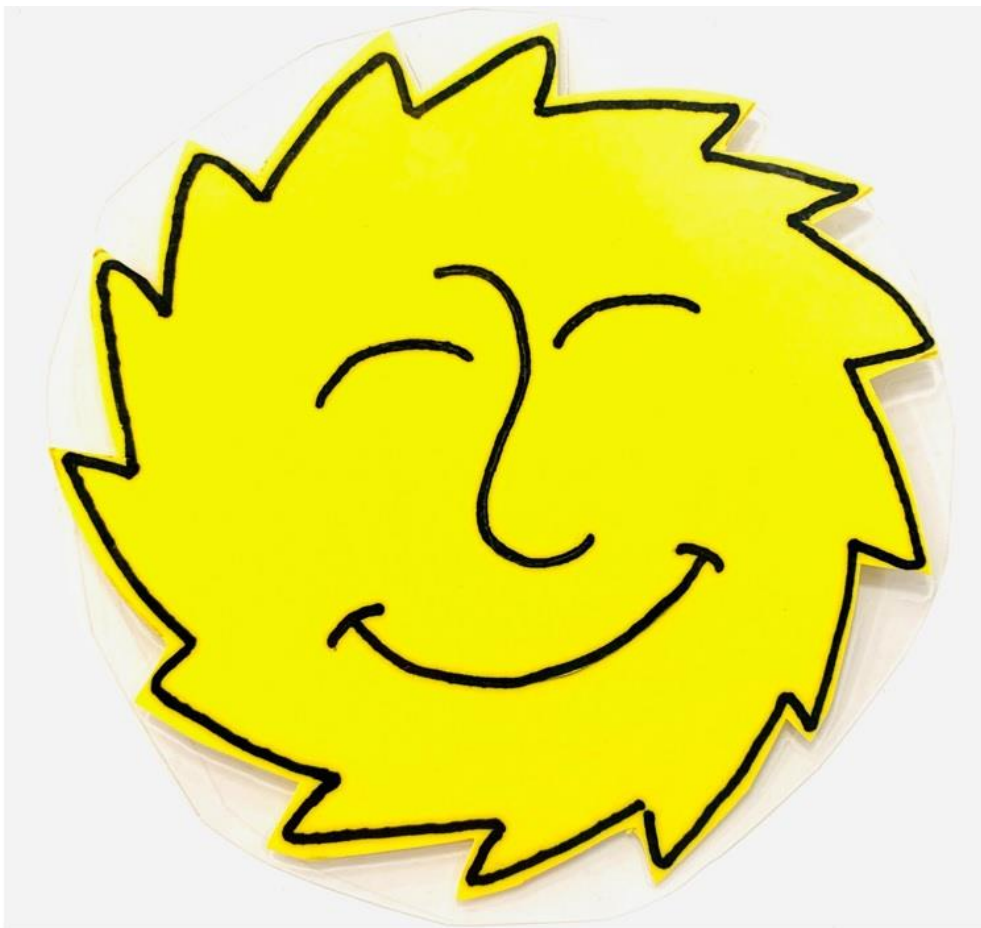
Eilen meni kaikki nurinpäin,
lämminä lunta satavan näin.

Päivällä paistoi täysikuu,
oli kissan kupissa suuri luu.
Käärmeellä turkki oli karvainen,
mustaksi muuttui punainen.

Alexi-poika aasin sai,
harmaakarvaisen, tottakai.
Alexi aasilla ratsastaa,
laukkaan sitä ei millään saa.

Aurinko, aurinko,
lettuja paistaa,
hauska on auringon
lettuja maistaa.
Kiipeän puuhun,
pistelen suuhun,
loput voin heittää
ukolle kuuhun.
Sitten käynkin nukkumaan,
pikkuinen masuni
pullollaan.

Liite 5. Sanapussin kuvat.

PIKJU KAKKONEN kommunikaatiokortit

PIKJU KAKKONEN kommunikaatiokortit

Liite 6. Leikkimateriaalissa käytetyt lähteet

Leikkipankki. 2020. Leikkejä ja vinkkejä hauskaan yhdessäoloon kaikenikäisille. Saatavissa: <https://leikkipankki.leikkipäivä.fi/haku>

MyCuteGraphics. 2020. Clip art, Clip Art Frames and Backgrounds for teachers, teacher created classroom lessons, web pages, blogs, scrapbooking, print and more. Talopoikakortti. Saatavissa: <https://www.mycutegraphics.com/graphics/farm/farmer-boy.html>

Papunet. 2020. Materiaalia kommunikoinnin tukemiseen. Kuvapankki. Saatavissa: <https://papunet.net/materiaalia/kuvapankki/>

Positiivarit. 2020. Lasten lorut. Saatavissa: <https://www.positiivarit.fi/kategoria/varssypankki/lasten-lorut/>

Värssyjä. Sanoja kaikkiin tilanteisiin. 2020. Loruja aihealueittain. Saatavissa: <https://varssyja.wordpress.com/loruja-aihealuettain/>

Yle/Pikku Kakkonen. 2020. Pikku Kakkosen kommunikaatiokortit. Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/05/31/pikku-kakkosen-kommunikaatiokortit>